

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Մանուկ Մանուկյան

**ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ ՇՐՋԱՆԻ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ**

(1974-77 թթ. գիտարձանի նյութերից)

ԵՐԵՎԱՆ

1997

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Մանուկ Մանուկյան

ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ ՇՐՋԱՆԻ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

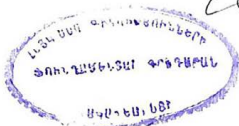
(1974-77 թթ. գիտարշավի նյութերից)

Մ/յուզ հավորում եմ ՀՀ Գ ԱԿ

Ֆուլգուրաճեզ — Գրադարան/Բ

5 V 97թ.

A II
84066

ԵՐԵՎԱՆ

1997

Խմբագիրներ՝

Դ. Դերոյան, Ժ. Մեհրաբյան, Մ. Մուրադյան,

Կ. Խուդաբաշյան (պատ. խմբագիր), Հ. Պիկիշյան

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ ՇՐՋԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ (1974-77 թթ. գիտարշավների նյութերից): Ձայնագրեց, նոտագրեց, կազմեց, ներածությունն ու ծանոթագրությունները գրեց հեղինակը:

Ժողովածուն ընդգրկում է հայկական ժողովրդական, աշուղա-գուսանական և հեղինակային 85 երգ, Հայաստանի Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի Արվեստի ինստիտուտի Մարտունու շրջանում կազմակերպած գիտարշավների նյութերը (ձայնագրությունները պահպանվում են ինստիտուտի ձայնադարանում):

Ժողովածուն պատկերացում է տալիս շրջանի բնակչության ավանդական և նորաստեղծ երգերի մասին:

Ժողովածուն լույս է տեսնում
Մարտունու շրջանի ծնունդ, Հայաստանի
Հանրապետության Ազգային Ժողովի պատգամավոր,
«Հայաստան-շինարար» բաժնետիրական ընկերության
գլխավոր տնօրեն՝

ՎԱՀԳԵՆ ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ

սիրալիր հովանավորությամբ:

Публикация настоящего сборника
осуществлена благодаря содействию депутата
Национального Собрания Армении,
господина **ВАЗГЕНА ПОГОСЯНА.**

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Գեղարքունիքի մարզի մի մասը կազմող Մարտունու շրջանը, որ 1930 թ. մինչև 4.12.1995 թ. վարչատարածքային առանձին միավոր էր, եղել է և մնում է բարենպաստ միջավայր Հայկական ժողովրդական երգարվեստի հարատևման և զարգացման համար: Սեանի հարավ-արևելյան ափերը պատնեշող սարերի հովիտներում ծվարած այդ գյուղերի բնակչության առօրյա կենցաղում և հանդիսությունների ժամանակ երգվող ավանդական կամ նորաստեղծ երգերում արտահայտված են և՛ համազգային, և՛ տվյալ միջավայրին հատուկ ինքնուրույն գծեր: Այդ երգերը իրենց դեղարվեստական արժանիքներով չեն զիջում Հայաստանի այլ վայրերի երգերին:

Հայկական ժողովրդական երգարվեստի այս միջավայրը բաղմիցս գրավել է բանահավաքների ուշադրությունը: 1927 թ. այստեղ աշխատել և ֆոնոգրաֆով ձայնագրություններ է կատարել Լենինգրադի կոնսերվատորիայի գիտարշավը, որի կազմում էին Բ. Քուչնարյանը, Զ. Էվալդը և Ե. Գիպիուսը (ձայնագրությունները պահպանվում են Սանկտ Պետերբուրգի Պուշկինի թանգարանում, պատճենները՝ ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի ձայնագրանում):

1926-27 թթ. այստեղ ձայնագրություն է կատարել Սպիրիդոն Մելիքյանը: Պահպանվել են բանահավաքի նոտագրությունները. դրանցից մի քանիսը տպվել են Մ. Աղայանի ջանքերով Հրատարակված Ս. Մելիքյանի բանահավաքական ժառանգության հետմահու երկհատորյակի 2-րդ հատորի Նոր-Քայազետին նվիրված բաժնում (տե՛ս Ս. Մելիքյան, Ժողովրդական երգեր և պարեր, Երևան, 1952):

Արվեստի ինստիտուտի գիտաշխատակից Վ. Սամվելյանը 1950-51 թթ. Մարտունու շրջանում կատարել է մագնիտաֆոնային ձայնագրություններ, որոնք այժմ պահպանվում են Արվեստի ինստիտուտի ձայնագրանում: Այդ նյութերի մի մասը տպվել է Վ. Սամվելյանի Հայկական ժողովրդական երգեր, Երևան, 1961, ժողովածուի 41-59 էջերում:

Թվարկված գիտարշավների նյութերը առաջին պատկերացումը ստեղծեցին Մարտունու շրջանի ժողովրդական երաժշտության մասին և հիմք դարձան հետագա որոնումների և ուսումնասիրությունների համար:

1974-77 թթ. Արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժինը, տողերիս հեղինակին և Հնչյունային տեխնիկ Հայկ Մելոյա-

նին գործուղելով Մարտունու շրջան, գիտարշավների մի նոր շարք կազմակերպեց՝ տեղում նոր ձայնագրություններ կատարելու, ժողովրդի առօրյա կյանքում հնչող երգերը ֆիքսելու, ստեղծագործական և կատարողական գործընթացը ուսումնասիրելու, հին և նոր երգերի տեղի միջավայրում վայելած դնահատման սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ պատճառներն ու չափանիշները նկատելու, բանավոր փոխանցման պայմաններում ժողովրդի հիշողության մեջ երգերի պահպանման հուսալիությունը և այլ նման խնդիրներ ուսումնասիրելու համար։ Այլ կերպ ասած, ուսումնասիրել ոչ միայն ժողովրդական երգերի առանձին օրինակները, այլև միջավայրի հասարակության և երգարվեստի փոխհարաբերությունները։ Մանավանդ, որ Մարտունու շրջանում, ինչպես և այլուր, ժողովրդական երգարվեստը մի քարացած հուշարձան է, այլ ժողովրդի կյանքին զուգընթաց զարգացող կենսունակ մի գործընթաց։

Ահա այդ նյութերը հանրության սեփականությունը դարձնելու նպատակին է ծառայում ներկա ժողովածուն։ Մենք հավակնություն չունենք սպառիչ ու ամբողջական ներկայացնելու Մարտունու շրջանի ժողովրդական երաժշտությունը։ Համոզված ենք, որ նման խնդիրն իրագործել հնարավոր կլինի հայկական ժողովրդական երաժշտական համահավաքի հրատարակությունը ձեռնարկելիս, երբ հավաքված և հրատարակված նյութի հիման վրա կգնահատվի յուրաքանչյուր օրինակի գեղարվեստական, պատմական, ազգագրական արժեքն ու նշանակությունը՝ համահայկական, բարձրադասի ու տեղական չափանիշներով, երբ պարզաբանված կլինեն երգերի տարբերակային խմբերը աշխարհագրական, ժանրային կամ հեղինակային առումով։

Ուստի մեր խնդիրն ենք համարել ժողովածուի միջոցով ներկայացնել Մարտունու շրջանի ժողովրդական երգարվեստի 1970-ական թվականների վիճակը-պատկերը, ոչ սոսկ որպես ավանդական և նորաստեղծ երգերի մի թվաբանական գումար, այլ որպես ժողովրդական ստեղծագործության այդ ուղիքում նկատվող ակտիվ գործընթացների ամբողջություն։

Այդ նպատակի իրագործման համար բավարար համարեցինք մեր ձայնագրած երգերից ընտրել և ժողովածուի էջերում ներկայացնել 85 երգ։ Երգերի ընտրությունը կատարելիս նկատի ենք ունեցել նրանց թե՛ գեղարվեստական արժանիքները, և թե՛ դիտական հետաքրքրությունը այն միտումով, որ հնարավորին չափ նկատելի դարձնենք տվյալ միջավայրի ժողովրդական երգարվեստի գեղագիտական չափանիշների դիապազոնը, նախասիրված ժանրերը, թեմաները, սյուժեները, բնորոշ ձայնակարգային, ինտոնացիոն, մետրաոլիթմիկ բանաձևերը

կամ արտահայտչական այլ միջոցները, ինչպես նաև ավանդական երգերի հարատևման ձևերի ու նոր երգերի ստեղծման պայմանները:

Մեր տեսադաշտից դուրս են մնացել շրջանի երաժշտական կենցաղում որոշակի դեր ունեցող պրոֆեսիոնալ և նրան հարող ինքնագործ երաժշտական արվեստը:

Շնորհակալություն ենք հայտնում ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժնի վարիչ Կ. Խուդաբաշյանին և նույն բաժնի աշխատակիցներին, ինչպես նաև Պետկոնսերվատորիայի ավագ դասախոս Ա. Բաղդասարյանին այն օժանդակության համար, որ նրանք ցուցաբերեցին ներկա ժողովածուի հրատարակության նախապատրաստման ընթացքում:

Շնորհակալություն ենք հայտնում նաև պրոֆեսոր Ա. Փահլիվանյանին, որ ժողովածուի ամբողջ նյութը սիրահոժար թարգմանեց ռուսերեն: Ցավոք, ներկայիս հրատարակչական ծախսերի խիստ խնայողության պայմաններում ստիպված եղանք չտալել այդ գեղեցիկ թարգմանությունները: Թարգմանությունները այժմ պահպանվում են Արվեստի ինստիտուտի ձայնագրանոմ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Նախքան Մարտունու շրջանի ժողովրդական երգարվեստի առավել ցայտուն առանձնահատկությունները բնութագրելը, հակիրճ նշենք այն օբյեկտիվ նախադրյալները, որոնք կանխորոշել են այդ բնորոշ գծերը:

Առաջին հերթին նկատենք, որ Մարտունու շրջանի աշխարհագրական դիրքը և բնությունը բավականաչափ նպաստավոր են ժողովրդական երգարվեստի զարգացման և հարատևման համար:

Կապուտակ Սևանի, զմրուխոյա ալպիական մարգագետինների ու ձորերի գեղատեսիլ բնապատկերները, անշուշտ, նպաստում են մարդու բանաստեղծականությանը հագեցված մտածողությանը, հոգեկան աշխարհի անմիջականությանը ու խորությանը: Լեռնային, բարձրադիր այս շրջանում, անասնապահության հետ զուգահեռ, զարգացած է նաև դաշտավարությունը, իսկ վերջին տասնամյակներում՝ այգեգործությունը (հիմնականում խնձորենու այգիներ): Այսպիսով, ինչպես գյուղի, այնպես էլ ընտանիքի չափանիշով բնակչության զբաղմունքը, մարդկանց կյանքը բավականաչափ բազմազան է, ուստի բազմազան է նաև ժողովրդական ստեղծագործությունը:

Սևանի ավազանի տարածքում դեռ հազարամյակներ առաջ ապրած բնակչության զարգացած մշակույթի մասին են վկայում կիկլոպյան ամրոցները (տես՝ Միքայելյան Գ., Սևանի ավազանի կիկլոպյան ամրոցները, Երևան, 1975), ժայռապատկերներն ու պեղումներից հայտնաբերված աշխատանքային գործիքների, կենցաղային իրերի, զենքերի ու զարդերի գեղարվեստական բարձր արժեք ունեցող մուշները (տես՝ Մարտիրոսյան Հ., Գեղամա լեռների ժայռապատկերները, Երևան, 1981):

Երաժշտական մշակույթի ներկայացման առումով առավել խոսուն են ուշ միջնադարի նյութերը: Հիշենք տապանաքարերի վրա մեծ վարպետությամբ կատարված բարձրաքանդակները, որոնցից շատերը հարսանեկան կամ կենցաղային տեսարաններ ներկայացնելով, երբեմն բավականաչափ մանրամասնորեն փորագրված պատկերների միջոցով տեղեկություններ են հաղորդում ուշ միջնադարի մվագարանների մասին: Այդ բարձրաքանդակներից երևում է, որ կենցաղում տարածված են եղել ժամանակի ամենաբարդ մվագա-

րանները, այդ թվում լարայինների բոլոր տարատեսակները՝ կամիթային, հարվածային, աղեղային, ինչպես նաև նվագարանների տարբեր համադրությունները:

Սակայն այդ համեմատաբար բարեկեցիկ կյանքը ինչ-որ պատմական ժամանակաշրջանում ընդհատվեց, Սևանի ափերի երբեմնի ծաղկուն բնակավայրերը ամայացան:

1828 թ. հետո, երբ Արևելյան Հայաստանի մի փոքր մասը միացավ Ռուսաստանին, Արևմտյան Հայաստանի մի շարք շրջաններից հագարավոր հայեր դուրս եկան թուրքական տիրապետության տակ գտնվող իրենց տոհմիկ բնակավայրերից ու, թողնելով իրենց պապեմական արտոն ու արտոը, տունն ու տեղը մի ավելի ապահով կյանքի հույսով, հաստատվեցին Ռուսաստանին միացած վայրերում: Վերաբնակվողները, ի թիվս այլ հոգևոր գանձերի, իրենց հետ բերին նաև ժողովրդական երաժշտության հարուստ և կենսունակ ավանդույթներ, որոնք տեղում հարատևեցին ու զարգացան: Այսպիսով, Մարտունու շրջանի այժմյան ազգաբնակչությունը շարունակում է ոչ թե տեղի միջնադարյան ավանդույթները, այլ իր նախկին հայրենիքից՝ Ալաշկերտից և Տարոնից բերված երաժշտական արվեստը: Ի դեպ նշենք, որ Մարտունու շրջանի վերաբնակիչները բավականին շուտ համահարթեցին բարբառային տարբերությունները, որոնք, պիտի ենթադրել, նախապես կային տարբեր վայրերից եկածների մեջ:

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԵՐԳՈՒՄ

Մարտունու շրջանի գյուղերի բնակչությունը ոչ նվազ երգասեր է, քան հայկական ժողովրդական երգարվեստի հարուստ ավանդույթներով հուշակված այլ շրջաններինը: Երգեր լսել ու երգել սիրում են բոլորը. թե՛ մեծ, թե՛ փոքր երգում են առօրյա կյանքի ընձեռած համարյա բոլոր հարմար առիթներով, լինի դա հասարակական, ընտանեկան, ընկերական հանդիսություն կամ պարզապես հավաքույթ, սովորական ժամանց կամ որևէ առօրյա գործին զուգընթաց երգելու, թեկուզ դնդնալու հնարավորություն:

Իհարկե, ժամանակակից կյանքն իր տեխնիկական առաջընթացով երգելու ավելի ու ավելի քիչ առիթներ է տալիս, մույնիսկ ազգաբնակչության ամենաերգասեր խավին՝ գյուղացիությանը:

Անցյալի գյուղական աշխատանքային պրոցեսների արմատական փոփոխումների հետևանքով Մարտունու շրջանում, ինչպես և ամենուրեք, գեղջկական աշխատանքային երգերը համարյա ամբողջ-

շովին դուրս եկան գործածությունից և պատմություն դառնալով, այսօր մտաբերվում ու մասնակի հատվածներով երգվում են հիմնականում մեծահասակների կողմից:

Նոր կյանքի «բարեփոխիչ» ուժն անդրադարձել է նաև անասան թվացող ծիսական երգերի հարակալության վրա: Այս բնագավառի երգերը, հատկապես հարսանեկան ծեսի հետ կապվածները, կորցնելով իրենց վաղեմի խորհրդանշական հիմքը, հավատալիքների աստիճանական վերացմանը զուգընթաց, ավելի ու ավելի ձեռք են բերում լոկ գեղագիտական նշանակություն և հեռանում անցյալում պարտադիր համարվող կանոններից ու հաջորդականությունից: Դեռ ավելին, ծիսական, հարսանեկան երգերի վերափոխաստավորման պրոցեսում հավատալիքների հետ առավել սերտորեն կապված շատ երգեր մոռացվում և գործածությունից դուրս են գալիս: Երբեմն այդպիսի երգերի տեղը զբաղեցնում են սիրո քնարականությամբ կամ պարայնությամբ հագեցված կենսուրախ երգերը:

Անցյալում առօրյա կենցաղում երգելու առիթ ստեղծող գործոններից էր երգեր լսելու պահանջը, որը սակայն այժմ հիմնականում բավարարվում է ռադիո-հեռուստատեսային ամենօրյա հաղորդումների, կինոյի, մագնիտաֆոնային ձայնագրությունների և այլ տեխնիկական միջոցների շնորհիվ: Այսպիսով, գեղջկական բնակչության կենցաղում երգելու առիթները խիստ նվազել են: Սակայն առանց վարանելու կարող ենք ասել, որ, այդուամենայնիվ, Մարտունու շրջանի բնակիչներն իրենց առօրյա կյանքում դեռ բավականաչափ մեծ ակտիվությամբ են մասնակցում ժողովրդական երգարվեստի կատարողական և ստեղծագործական ընթացքին: Նշենք, որ այսպիսով դրսևորվում է ժողովրդական երգարվեստի ամենակարևոր յուրահատկություններից մեկը՝ ժողովրդական երգի կատարման և ունկնդրման յուրահատուկ ֆունկցիոնալ միասնությունը, որի շնորհիվ մարդիկ (հատկապես գյուղական միջավայրում) չեն բավարարվում միայն երգն ունկնդրողի պասսիվ դերով և կարիք են զգում նաև ակտիվ կատարողական մասնակցությամբ հաղորդակից դառնալ այդ երգային գործընթացին:

Այս իմաստով սխալված չենք լինի, ասելով, որ Մարտունու շրջանը հայկական ժողովրդական երգարվեստի ավանդույթների կենսունակության հարատևման կենտրոն է:

Տեղի գյուղերի բնակիչները երգում են սիրով, առանց կաշկանդվելու: Ունկնդրողները լսում են ակնածանքով, բայց հարկ եղած դեպքում չեն վարանում քննադատական դիտողություններ անել: Երգողներն առհասարակ հարազատ են մնում հայկական ժողովրդա-

կան երգարվեստի կատարողական և ոճական համազգային ավանդույթներին: Ինչպես միշտ և ամենուրեք, կանայք համեմատաբար ավելի գեղեցիկ, պարզ ու հստակ են երգում, իսկ տղամարդիկ, հասկապես հասակավորները, աշուղական երգարվեստի ոճից եկող, հաճախ ավելորդ զարդարանքներով ծանրաբեռնում են երգերը, թեպետ միշտ էլ, որ ի վիճակի են լինում հաղթահարել վոկալ տեխնիկայի իրենց իսկ առաջադրած բարդությունները*:

Ընդհանրապես Մարտունու շրջանում նկատելի է հակումը դեպի աշուղական երգերը: Այստեղ հասկանալի պատճառներով ավելի տարածված են մոտակա վայրերի աշուղների՝ Սազայու և Հրկեզի ստեղծագործությունները: Իհարկե, այստեղ, ինչպես ամենուրեք, Զիվանու երգերը լայն տարածում ունեն, մինչդեռ Սալաթ-Նովայի երգերը 1970-ական թվականներին գրեթե նոր էին մտնում կենցաղի մեջ, այն էլ ուղիղի միջոցով: Ժամանակակից գուսանների ստեղծագործություններից տարածված են Ծերամի, Հավասու, Ծահենի և Աշոտի երգերը:

Այս ամվանի հեղինակների ստեղծագործությունների կողքին հնչում են նաև հայ աշուղական երգարվեստի ոճով հորինված բազմաթիվ տեղացի ստեղծագործողների երգերը:

Թեմատիկ առումով գերակշռում են սիրո երգերը, հատվածներ աշուղական սիրավեպերից և մանավանդ հայրենասիրական՝ այլաբանական կամ ուղղակի արտահայտչամիջոցներով ստեղծված հին ու նոր երգեր:

Աշուղական տիպի երգերում, ինչպես նաև ժողովրդական երգերում, հաճախ է կիրառվում քառյակի վերջին երկու տողերի կրկնության սկզբունքը: Այսպիսի դեպքերում մեղեդին կրկնվում է նույնությամբ, կամ տարբերակային փոփոխմամբ: Հաճախ կիսակադանային և վերջնական կադանսի ավարտական հնչյունները մեկը մյուսին հակադրվող ու լրացնող հենակետի իմաստ են ստանում և դրանով հարստացնում երգը: Այդ կրկնությունները կրկնեղանկի գործառնություն ունեն և երգի ընթացքում ստեղծում են պարբերականության մի որոշակի բաբախում, հակադրվելով նախադասության սկզբում իմպրովիզացիոն բնույթի շարադրանքին:

Մարտունու շրջանի գյուղերում ինչպես շարքային, այնպես էլ ավելի հմուտ երգողների կատարման ընթացքում նկատելի է երգի

* Այդ մասին տես՝ «Հայ գեղջուկ երաժշտությունը» հոդվածը Կոմիտասի «Հոդվածներ և ուսումնասիրություններ» աշխատության մեջ, Երևան, 1941, էջ 17:

մեղեդու ձևավորման ու զարգացման ուղին: Այլ կերպ ասած, երգը, որը քաջ ծանոթ է և՛ երգողին, և՛ ունկնդրողներին, հետզհետե բյուրեղանում է, ընդունելով իր վերջնական մեղեդիական, դիֆուզիան և հուզական կերպարը: Այստեղ ևս հաստատվում է այն, որ ժողովրդական երգարվեստը մի միասնական գործընթաց է, որի մեջ զուգորդվում են կատարողական և ստեղծագործական ֆունկցիաները: Ավելորդ չէ նշել, որ երգողը հանրածանոթ երգը կատարելիս, իր և միջավայրի տրամադրությամբ համապատասխան, «խմբագրում» և երանգավորում է երգը, ընդգծելով տվյալ պահին առավել համապատասխանող հուզական կողմերը և ընդհակառակը՝ մեղմացնելով, մթագնելով երկրորդականները:

Բնականաբար, երգի կատարման ընթացքին զուգահեռ ծավալվող այս խմբագրական կամ ստեղծագործական պրոցեսը կատարվում է ինքնաբերական և չգիտակցված: Այդպիսի մոտեցումը ժողովրդական երգարվեստի մեծ առավելությունն է, նրա անկրկնելի գեղեցկության ու հմայքի պայմանը, գեղարվեստական արժանիքների գլխավոր չափանիշը: Ժողովրդական երգարվեստի այս յուրահատուկ շարժունակության (բայց ոչ հեղհեղուկ վիճակի) շնորհիվ է, որ յուրաքանչյուր անգամ կատարվելիս երգը կարծես վերստին ապրում է իր ստեղծման պրոցեսը, ծնվում նորից, վերստին հայտնությունն դառնալով թե՛ երգողի և թե՛ ունկնդրի համար: Այս անվերջ ստեղծագործական-կատարողական միասնական պրոցեսի շնորհիվ ժողովրդական երգը միշտ ունենում է բազմաթիվ տարբերակներ, որոնցից լավագույնները ժամանակի ընթացքում բյուրեղանում, կայունանում են:

Ժողովրդական երգարվեստը ինքնաբերական պրոցես լինելով հանդերձ քառասյին վիճակում չի լինում երբեք և ունի իր բազմաթիվ օրինաչափությունների համակարգը, որի մեջ կա մաս երգի գեղարվեստական արժանիքների չափանիշների հասկացությունը:

Մարտունու շրջանի ժողովրդական երգարվեստի միջավայրում երգի գեղարվեստական արժանիքների չափանիշի հասկացությունը նկատելի է դառնում հենց երգի կատարման ընթացքում, երբ այն ստեղծագործաբար վերանայվում է «խմբագրելու» բարոյական թե՛ իրավունքի, և թե՛ պարտականության հիման վրա:

Ինչպես երգողները, այնպես և ունկնդրողները ենթագիտակցորեն պատկերացնում են երգի գեղարվեստական արժանիքների ընդունելի նվազագույնը: Եթե տվյալ մակարդակը նվազագույնից ցածր է, ապա երգողը, կարծես ինքնաբերաբար միջամտելու իրավունք է ստանում: Կատարողի այսպիսի միջամտությունը հիմնականում իրագործվում է

երգի երաժշտական արտահայտչական միջոցների՝ զարդարանքների ավելացման կամ վերացման, մեղեդու որոշ կիսակադանսային կամ կադանսային դարձվածքների, հնչյունների ընդգծման, որոշ տողերի կրկնության, երաժշտականացված բացականչությունների ներդրման և այլ հնարքների շնորհիվ: Ունկնդիրը այս ստեղծագործական միջամտումը հանդուրժում է, բայց երբ երգիչն իր կատարողական-ստեղծագործական թույլ հնարավորություններով ընդունված չափանիշից ցածր է իջեցնում երգի գեղարվեստական մակարդակը, իսկույն արտահայտում է իր անաչառ վերաբերմունքը:

Վերջին հաշվով, որքան բարձր է երգի գեղարվեստական մակարդակը, այնքանով այն անձեռնմխելի է կատարողների քմահաճ տարբերակումների առումով և, ընդհակառակը, որքան ցածր է երգի գեղարվեստական մակարդակը, այնքան ավելի մեծ է միջամտման անհրաժեշտությունը, ուստի ավելի շատ ու բազմազան են տվյալ երգի տարբերակները:

ԵՐԳԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մարտունու շրջանի ներկայիս ժողովրդական երգարվեստի ամենացայտուն և նկատելի երևույթն անկասկած երգաստեղծության պրոցեսի լայն տարածումն է:

Գրեթե բոլոր գյուղերում կան մարդիկ, որոնք իրենց գուսաններ, աշուղներ չհամարելով հանդերձ, երգում են իրենց հորինած երգերը (որոշ դեպքերում մի քանի տասնյակից ավելի): Պիտի մշել, որ բանահավաքչական մեր բազմամյա աշխատանքի ընթացքում ստեղծագործական .մասն ակտիվություն չենք նկատել մեր հանրապետության որևէ այլ վայրում: Ի սկզբանե ընդունված է, որ ժողովրդական երգարվեստը, որպես հասարակության գիտակցության արտահայտման ձևերից մեկը, կենդանի պրոցես է, որի մեջ ժառանգված, ընտրված ու բյուրեղացած երգերի կողքին ստեղծվում ու երգվում են նաև նորերը՝ ստեղծված կյանքի նոր պայմանների թելադրանքով: Ժողովրդական երգի ստեղծման ընթացքում ավանդական արտահայտչամիջոցները և ձևերը կարող են նորովի կիրառվել և մեկնաբանվել ու դրանով նոր երգերի կամ նույնիսկ նոր երգային ձևերի երևան գալու առիթ դառնալ:

Նորաստեղծ երգերին դեռ սպասում է համաժողովրդական ճանաչման, տարածման երկար ճանապարհը: Համեմայն դեպք, նոր երգերն ունեն արդիականության և հրատապության առավելությունը:

Չմոռանանք, որ կենսական անհրաժեշտության հարցը կարևոր է, անշուշտ, և հին երգերի համար: Նույնիսկ հնում ամենապիրված, բայց այժմ ժամանակավրեպ երգն էլ, վերջին հաշվով, դատապարտված է մոռացության:

Ժողովրդական երգարվեստի ստեղծագործական տարրը մնում է աննկատ թե՛ հեղինակի (որը լրիվ զուրկ է հեղինակային փառամոլությունից) և թե՛ ունկնդրի համար: Երկու կողմերն էլ ընկալում են այդ գործողությունն իբրև ինչ-որ ինքնըստինքյան հասկանալի երևույթ: Երգի ստեղծումը, կարելի է ասել, պարծանքի առիթ է դառնում ոչ թե մի անհատի, այլ ամբողջ միջավայրի համար: Հեղինակը հասարակական գովեստի է արժանանում միայն իբրև լավ կատարող: Երգ հորինելը չի ընկալվում իբրև առավելություն: Եվ դա հասկանալի է: Երգ ստեղծողը հանդես է գալիս որպես կատարող, որը պետք եղած ժամանակ չգտնելով իրեն ծանոթ հին երգերի մեջ գոնե մոտավորապես հարմար մի բան, հորինում է մորը: Ներքին անհրաժեշտություն զգալով, ստեղծարար ձիրքով օժտված մարդիկ սկսում են աստիճանաբար ավելի ու ավելի անկաշկանդ ու համարձակ երգեր հորինել, մեկ-մեկ նույնիսկ համպատրաստի:

Նորաստեղծ երգերի երաժշտական մարմնավորումն իրագործվում է ավանդական արտահայտչամիջոցների առավել կամ նվազ ստեղծագործաբար օգտագործմամբ, թե հանրահայտ մեղեդիների ամբողջական կիրառումից* և թե ծանոթ ինտոնացիոն դարձվածքների ու կառուցվածքային ձևերի մոր համադրություններից, ընդհուպ մինչև բոլորովին մոր և ինքնուրույն մեղեդիների ստեղծումը: Կարևորն այն է, որ բոլոր դեպքերում, բացառյալ հազվադեպ և պատահական շեղումները, նորաստեղծ երգերի մեղեդիները դուրս չեն գալիս հայ ժողովրդական երաժշտության ձայնակարգային և մետրաոփոմիկ մախասիրված օրինաչափությունների հարազատ ոլորտից: Ըստ որում մախասատվությունը տրվում է առաջին հերթին և մեծ մասամբ հայ աշուղական երգարվեստին յուրահատուկ ոճական ուղղությամբ, համեմատաբար նվազ՝ հայ գեղջկական երգերին, հատկապես պարերգերին և ավելի հազվադեպ՝ քաղաքային ոճին: Այլ ժողովուրդների երաժշտական կառույցների, ոճական տարրերի մենք չենք հանդիպել:

* Երգերի հեղինակները տալիս են այն բացատրությունը, որ երգերը ներկայացնելու այսպիսի միջոցը հաճախ նպաստում է արագ և լայն տարածմանը, մասամբ այս կատարվում է ունկնդիրների խնդրանքով ծանոթ, բայց քիչ երգվող մեղեդիների վերստին երաժշտական կենցաղ վերադարձնելու միտումով:

Արտահայտչամիջոցների ընտրության պահին պակաս կարևոր դեր չեն խաղում հեղինակի կամ կատարողի օժտվածության չափը և երգի հասարակական նշանակությունը: Վերջինիս առկայության դեպքում երգը կատարվում է տարբեր ռեզիոններում տարբեր ձևով, որովհետև ամեն մի կատարող այն ներկայացնում է յուր տարբերակով: Օստ հաճախ նոր երգը, տարածվելով, անցնում է իր այսպես կոչված բյուրեղացման ընթացքը: Այդ միջոցին բաց են թողնվում հեղինակի ներդրած անձնական երանգները, համահարթվում են անհատական ստեղծագործությանը բնորոշ գծերը և ընդգծվում են կոլեկտիվ ստեղծագործության հատկանիշները: Քիչ չեն նաև դեպքերը, երբ հեղինակի հարմարեցրած մեղեդին գտնվում է դեռ հեղհեղուկ, անավարտ վիճակում: Այդ երգերը կատարում են միայն իրենց հեղինակները և չունեն հասարակական նշանակություն, գտնվելով ստեղծագործական ընթացքի նախնական փուլում: Ներկա ժողովածուի էջերում ներկայացված մեծ օրինակները բերված են հատկապես այդ փուլը ցուցադրելու նպատակով:

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՂՆԵՐԸ

Մարտունու շրջանի ժողովրդական երգարվեստում նկատվող ստեղծագործական ընթացքի ակնառու յուրահատկություններից է բազմազանությունը: Երգերի հեղինակներից յուրաքանչյուրը ունի իր մտածելակերպը, յուրովի է ընկալում ու կիրառում երգարվեստի՝ խոսքի և երաժշտության, արտահայտչականության տարբեր միջոցները և, վերջին հաշվով, ստեղծում իր անհատական ոճը՝ հարազատ մնալով հայկական ժողովրդական երգարվեստի սույն միջավայրում ընդունված գեղագիտական և հուզական սկզբունքներին, ինչպես նաև թեմատիկ և ոճամա-իմտոնացիոն ոլորտին: Ստեղծագործական այս տարբեր ոճերի առկայությունը յուրաքանչյուր հեղինակի անհատականության արտահայտությունն է և արտացոլվում է իր ստեղծագործության մեջ: Անշուշտ դժվար է բաժանել ստեղծագործողներին բուն ժողովրդականի և պրոֆեսիոնալի (սովալ դեպքում գուսանների), սակայն փորձենք կատարել որոշ դասակարգում:

Հեղինակների ամենալայն շերտը (մեծ մասամբ իրենք էլ լինում են երգերի կատարողները) կազմում են նրանք, ովքեր իրենց երգերում վերաբարտադրում են իրենց կյանքի զանազան և արտասովոր դիպվածները:

Երկրորդ խմբին են դասվում նրանք, ովքեր իրենց երգերում կարողանում են անձնական-կենսագրական հարցերից բարձրանալ իրենց գյուղի կամ շրջանի չափանիշով հասարակական-բարոյական արժեք ունեցող հարցերի մակարդակին:

Երրորդ խումբը՝ դա ամենաբարձր մակարդակի ստեղծագործողներն են, որոնք իրենց երգերում շոշափում են համազգային նշանակություն ունեցող թեմաներ: Այսպիսի երգերի հեղինակներն, առանց կտրվելու իրենց առօրյա միջավայրից ու իրականությունից, կարողանում են վերացական պատկերների միջոցով հասնել լայն ընդհանրացումների: Իրենց ստեղծագործության գեղարվեստական արժեքով ու բեղմնավորությամբ այսպիսի հեղինակներն ըստ էության արդեն գտնվում են գուսանական երգարվեստի մակարդակի վրա, իհարկե այն կարևոր տարբերությամբ, որ երգարվեստը նրանց հիմնական զբաղմունքը չէ և չեն տիրապետում որևէ նվագարանի:

Այդպիսի ստեղծագործողներից մեկը Մարտունու շրջանի Ջորագյուղի միջնակարգ դպրոցի ուսուցիչ Հայրիկ Ղազարյանն է: Նա հարյուրավոր երգերի հեղինակ է, և ինքն էլ հանդիսանում է իր երգերի կատարողը: Նրա երգերից շատերը լայն տարածում են գտել նաև Հայաստանի այլ շրջաններում: Հայրիկ Ղազարյանի ստեղծագործության մեջ, կարելի է ասել, շարունակում է հայ աշուղագուսանական սինկրետիկ երգարվեստի ավանդույթը՝ մի անձնավորության մեջ բանաստեղծի, երգահանի և երգիչ-կատարողի օժտվածության միավորումը: Հայրիկ Ղազարյանի երգերի թեմատիկան բազմազան է՝ խրատական, երգիծական, քնարական և նշանակալից չափով հայրենասիրական: Հայրենասիրության գաղափարը արտահայտվում է մերթ պապենական հայրենիքի գովքով, մերթ՝ պատմական դեպքերի վերհուշի ձևով, մերթ՝ հայ արժանավոր գործիչների՝ Կոմիտասի, Պարույր Սևակի և այլոց անձն ու գործը մեծարելու ձևով:

Իր հորինած երգերի երաժշտական մարմնավորման համար Հայրիկ Ղազարյանը հաճախ դիմում է թե՛ հայկական ժողովրդական քնարական երգերի լայնաշունչ ինտոնացիաներին, թե՛ աշուղական ասերգային երգարվեստի և թե՛ հայկական ժողովրդական շուրջպարերի, ինչպես նաև հայրենասիրական երգերին յուրահատուկ դիմա-ինտոնացիաներին:

Հազվադեպ պատահող, ստեղծագործական կայուն համագործակցության արդյունք են Աստղաձոր գյուղի բնակիչներ Մացակ Գևորգյանի և Գառնիկ Հայրապետյանի հորինած երգերը: Առաջինը օժտված լինելով նկատելի դիտողականությամբ, հիմնվելով շրջապատի բնության պատկերների, հասարակական կամ անձնական

29088
4

կյանքի կոնկրետ դիպվածների վրա, հորինում է երգերի բանաստեղծական տեքստերը և սովորականի մեծ վերջին քառյակում մշտնապես աշխատում: Երկրորդը՝ հիմնվելով հայ աշուղական երգերի ինտոնացիոն և ռիթմիկ դարձվածքների, ինչպես նաև կառուցվածքային ձևերի վրա, յուրաքանչյուր երգի համար ստեղծում է մոր և հետաքրքիր մեղեդի և ինքն էլ որոշակի հիշվածությամբ երգելով, երգը տարածում է համազուգուցիների միջավայրում:

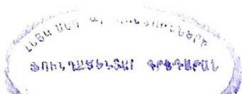
Այս համագործակցությամբ հորինված երգերում ամեն ինչ ասված է անմնացորդ. երգիծականը՝ սրությամբ, բնապաշտականը՝ պատկերավորությամբ, քնարականը՝ կրքոտությամբ, ըստ որում միշտ էլ նկատելի է խոսքի ու մեղեդու միասնությունը: Նկատենք, որ այս համագործակցությունը հիշեցնում է ժողովրդական երգարվեստի ստեղծագործական կոլեկտիվ էությունը, որի առկայության պայմաններում հեղինակային նախանձախնդրությունը անիմաստ է:

Մարտունու շրջանի ժողովրդական երգարվեստի ստեղծագործական պրոցեսին զգալի մասնակցություն են ցուցաբերել նաև Ամրահ Ենոքյանը և Գառնիկ Ազիզյանը: Դժբախտաբար երկուսն էլ արդեն կենդանի չէին, բայց մեզ պատմեցին նրանց մասին, իսկ երգերը երգեցին նրանց ժառանգները: Ամրահ Ենոքյանի հորինած երգերը հազեցված են հուզականությամբ և բնապաշտական պատկերներով: Մեղեդիները հիշեցնում են հայ աշուղական և քաղաքային երգերը: Գառնիկ Ազիզյանի երգերը, սակայն, լի են կենսուրախությամբ: Արծարծելով կյանքի և աշխատանքի առօրյա երևույթները, նա հաճախակի առավելություն է տալիս դեպքերի զավեշտական կողմին, նրա երգերի երաժշտական ոճը ևս մոտ է աշուղականին:

Հիշատակման են արժանի իբրև ստեղծագործողներ նաև Պատվական Նազարյանը և Լևոն Բղդոյանը, որոնց երգերում նկատվում է առավել մոտիկությունը հայ ժողովրդական երգարվեստի ավանդույթներին:

Ժողովածուի էջերում ներկայացված երգերը մենք դասակարգել ենք ըստ նրանց գործածական-կիրառական մշակութային ժողովրդի երաժշտական առօրյայում:

Այդպիսով, երգերը խմբավորել ենք մի քանի փոքր բաժիններում: Սակայն, ինչպես դա հաճախ է լինում, երգերից շատերի գործածական-կիրառական ֆունկցիաները միանշանակ չեն: Հատկապես

դա վերաբերում է պարերգերին, որոնք, իբրև երգարվեստի հնագույն ձև, ինչ-որ չափով պահպանել են իրենց մախնական սինկրետիզմը և դրանից բխող բազմաֆունկցիոնալությունը: Այսպես, որևէ երգ կարող է լինել թե՛ հարսանեկան և թե՛ հանդես գալ իբրև սովորական պարերգ: Մի այլ դեպքում երգը մախնիկում լինելով աշուղական, հետո դարձել է պարերգ: Որոշ դեպքերում, անկախ երգի երաժշտական հատկանիշների կամ օգտագործման հանգամանքների, մա կարող է գետեղված լինել թե՛ ժողովրդական ձոներգերի և թե՛ հեղինակային երգերի շարքում: Կիրառական մի քանի ֆունկցիա ունեցող երգերի մասին համապատասխան նշումներ ենք արել ծանոթագրություններում:

Առաջին բաժնում գետեղել ենք մարդկային կյանքում, ըստ մեզ, ամենաէական նշանակություն ունեցող երգերը՝ օրորոցայինները և աշխատանքային երգերը: Մարտունու շրջանում օրորոցային երգերը կոչվում են **լուրիներ**, **լուրիկներ** կամ **ալերներ**, **այրեներ**: Ժողովածուի էջերում ներկայացված օրորոցայինները, ինչպես մաս երեխա խաղացնելու երգի օրինակը հիմնականում կառուցված են օրորոցայիններին հատուկ փաղաքշող ձայնարկությունների հիման վրա և չունեն որևէ սյուժե: Սյուժեն մնամապես բացակայում է մաս ժողովածուի աշխատանքային երգերում: Կարծում ենք, որ գործնական ֆունկցիա ունեցող երգերում սյուժետային ներդրումներ չօգտագործելու սկզբունքը բնորոշ է տվյալ ռեգիոնի երգարվեստի համար:

Ժողովածուի երկրորդ բաժնում մենք գետեղել ենք ծիսական երգերը՝ «ավետիսներ» կամ ինչպես այստեղ ընդունված է ասել «ալելուներ», կապված Քրիստոսի Ծննդյան տոնի հետ, վիճակի երգի մեկ օրինակ և մի քանի երգ ու պար, կապված հարսանեկան ծիսակատարության հետ: Պետք է նշել, որ Մարտունու շրջանում «ավետիսներ» երգելու սովորույթը քիչ է պահպանվել: Մեր ձայնագրած օրինակներից երկուսն էլ (10, 11) ուշագրավ են իրենց ոճով և ամբողջականությամբ, հիմնավորք բույրով և, հետաքրքիր է, որ հեռու են եկեղեցական ոճից և լիովին կերտված են աշխարհիկ մտածողությամբ:

Նկատի ունենալով, որ պարերգերում իշխում է սիրո թեման, իսկ սիրո երգերում՝ պարայնության տարրը, բոլոր այդ տիպի երգերը խմբավորել ենք միասին՝ երրորդ բաժնում: Այս երգերը լի են հուզականությամբ, երգերի մեջ կան կենսուրախ և կատակային բնույթի երգեր, պատահում են մաս սոցիալական անհավասարության դեմ ուղղված մոտիվներ:

Չորրորդ բաժնում զետեղված են պատմական երգերն ու ձոներգերը (հիմներ): Այս երգերը մեծամասնությամբ բուն ժողովրդական են, իսկ մի քանիսը, թեպետ հեղինակ ունեն և աշուղական են, մոտ են ժողովրդական ոճին:

Հինգերորդ բաժնում տեղ են գտել աշուղական երգերը և աշուղական սիրավեպերից մի քանի հատված:

Ժողովածուի վերջին՝ վեցերորդ բաժնում զետեղել ենք հեղինակային երգերը: Դրանցից շատերը կարող էին ներկայացված լինել նաև նախորդ բաժիններից որևէ մեկում, բայց Մարտունու շրջանի երգաստեղծության պրոցեսն ավելի ցայտուն ներկայացնելու միտումով հեղինակային երգերը խմբավորել ենք իբրև առանձին բաժին:

Երգերի մեղեդիները բավականաչափ հարուստ և բազմազան են ըստ իրենց ձայնածավալի, ձայնակարգի, զարդարանքների, մետրադիֆական, կառուցվածքային ձևերի և այլ առանձնահատկությունների:

Ձայնածավալի առումով ժողովածուում զետեղված երգերը ընդգրկում են մեծ սեկունդայի սահմաններում ծավալվող դիստորդից մինչև մեծ տրիպլի ծավալ ունեցող օրինակներ:

Նոտաների շարվածքը կատարվել է համակարգիչի միջոցով, որի անսպառ հնարավորությունների կողքին կան նաև անհարմարություններ: Օրինակ՝ չափահարի ցուցմունքները բոլոր դեպքերում մեկ քառորդ է, բայց իրականում այն հարկավոր է հասկանալ որպես տվյալ երգի չափի միավոր:

Վերջում բերված են այբբենական տախտակներ:

ՕՐՈՐՈՑԱՅԻՆ ԵՎ ԱԾԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ

1 Լուրիկ

♩. 84 Moderato

Լու- ռիկ է- ճեմ, լու- ռիկ,
Դար- դար ա- ճեմ, լու- ռիկ,
Ա- յեր, ա- յեր, ա- յեր,

Ա- յեր է- ճեմ օ- ռո- ռո- ցիմ,

Դար- դար է- ճեմ օ- ռո- ռո- ցիմ
Քում տվել եմ գըր- կա- մո- ցիմ,

Ա- յեր է- ճեմ, ա- յեր,
Ա- յեր, ա- յեր, ա- յեր:

Լուրիկ էճեմ, լուրիկ,
Դարդար աճեմ, լուրիկ,
Այեր, այեր, այեր,
Այեր էճեմ օրորոցիմ,
Դարդար էճեմ օրորոցիմ,
Դարդար էճեմ օրորոցիմ,
Քում տվել եմ գրկամոցիմ,
Քում տվել եմ գրկամոցիմ,
Այեր էճեմ, այեր,
Այեր, այեր, այեր:

2 Հոսքի

J. 120 Moderato

Հու-րի, լու-րի, լու-րի, լու-րի,

Բա- լա, լու- թի, լու- թի,

[illegible]

Հու-րիկ է- Գեւ, բա- լեւ քը-Գի,

The first system of the musical score for 'The Bird Song' is written on a single staff in treble clef. The key signature is three sharps (F#, C#, G#), and the time signature is 5/8. The melody consists of two measures. The first measure contains a quarter note G4, an eighth note A4, a quarter note B4, and an eighth note A4. The second measure contains a quarter note G4, an eighth note F#4, a quarter note E4, and an eighth note D4. The notes are connected by a slur.

Հոս-րի, լոս-րի լոս-րի, քա-լա,

Այնք, այնք, այնք, այնք,

The first staff of music is in treble clef with a key signature of three sharps (F#, C#, G#). It contains two measures of music. The first measure has a half note G#4 and a half note A4 beamed together. The second measure has a quarter note G#4, a quarter note A4, and a half note B4 beamed together. The time signature is 4/8.

Ա-յերքսւ-լա, ա-յերքէ-Աեմ,

The first system of the musical score for 'The Rose Tree' is written on a single staff in treble clef. The key signature is three sharps (F#, C#, G#), indicating the key of D major. The melody begins with a quarter note D5, followed by a quarter note E5, a quarter note F#5, and a quarter note G#5. This is followed by a half note G#5 and a half note F#5. The piece then changes to 5/8 time, indicated by a double bar line and the new time signature. The melody continues with a quarter note D5, a quarter note E5, a quarter note F#5, and a quarter note G#5, all beamed together. This is followed by a half note G#5 and a half note F#5. The piece then changes to 4/8 time, indicated by a double bar line and the new time signature. The melody continues with a quarter note D5, a quarter note E5, a quarter note F#5, and a quarter note G#5, all beamed together. This is followed by a half note G#5 and a half note F#5.

Այնքան էլ անհոգ, գաւառիկս քննի, աւայնք,

Լուրի, լուրի, լուրի, լուրի
 Բալա, լուրի, լուրի,
 Լուրիկ էմեմ, բալես քնի, լուրի,
 Լուրի, լուրի, բալա,
 Այեր, այեր, այեր, այեր, այեր,
 Բալա, այեր էմեմ,
 Այեր էմեմ, գառս քնի,
 Այեր, այեր, այեր, այեր, այեր:

3 Այրե

J. 76 Andantino

U_h'- rta,

Հու-րու,

լու-րու,

լու-րու,

Հու- թի բա- լա . ջան, լու- թի, լու- թի,

ᐱᐱ- ᐱᐱ,

101- 101,

102-

۱۸۲۱،

Այեր է-մեմ,գա-ռամ,ա-յեր

Է- ԳԵՄ:

Լու- թի, բա- լա ջան, լու- թու,

$$L_{n1}, \quad L_{n2},$$

լու- րու,

101.

Այրե,
 Հուրու, լուրու, լուրու,
 Հուրի բալա ջան, լուրի, լուրի,
 Հու-լու, լու-լու, լու-լու,
 Այեր էմես, գառան այեր էմես:
 Հուրի, բալա ջան,
 Հուրու, լուլու, լուրու, լու,
 Հուրիկ, գառ ջան, լուրիկ:

4 Այեր

№ 96 Moderato un poco animato

Այեր էնիմ, այեր էնիմ,
 Այեր էնիմ բալիկիս,
 Դարդար էնիմ, դարդար էնիմ,
 Դարդար էնիմ Գառնիկիս:
 Օրորոցի քունն անուշ ա,
 Օրորոցի քունն անուշ ա,
 Օր, օր, օր ջան, օրորոցի,
 Օրորոցի քունն անուշ ա:

5 Երեխա խաղացնելու երգ

№ 112 Allegretto giocoso

Նա - րա նա, նա - րա նալ,

Տար- նա, նա- նալ, նա, նա, նալ,

Նա- րալ, նա - նալ, նա- նալ նա- նալ:

Նա- րա, աի- նալ, աի նար նալ,

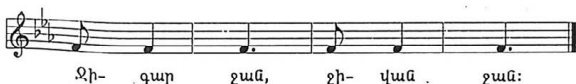
Նալ- նա- նալ, նա, նա- նա- նալ,

Նա- նա, աի, նալ, աի- նար, նալ,

Նա- նա, աի- նալ, աի- նալ, աի- նալ,

Նա իսկ նա, նա իսկ նայ,
 Տար նա, նա նայ, նա, նա, նայ,
 Նա իսկ, նա նայ, նա նայ նա նայ,
 Նա իսկ, նա, մի նայ, մի նար, նայ,
 Նայ նա նայ, նա, նա նա նայ,
 Նա նա, մի, նայ, մի նար, նայ,
 Նա նա, մի նայ, մի նայ, մի նայ,
 Տա իսկ նայ, մի նայ, նայ:
 Զան, ջիգյար ջան, ջան, ջան,
 Զիգար ջան, ջիվան ջան:

6 Կով կրթելու

♩. 84 Sostenuto

Դա- լե, դա- լե, դա-լե, դա- լե, դա- լե, դա- լե, դա- լե, դա- լե,

Դա- լե, դա- լե, դա- լե, հո, հո, հո, դա- լե, դաճ-լե, հո, հո,

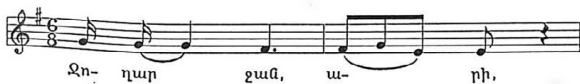

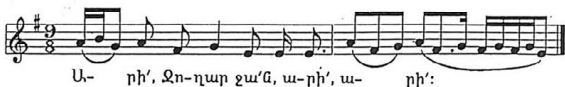
Հո, դա- լե, դա- լե; դա- լե:

Դալե, դալե, դալե, դալե,
Դալե, դալե, դալե, դալե,
Դալե, դալե, դալե, հո, հո, հո,
Դալե, դալե, հո, հո, հո,
Դալե, դալե, դալե:

7 Կալի երգ

♩. 104 Moderato

Դէ յա, յա, յա, յա, յա, յա,
 Եզո ջան, արի, արի,
 Զողար ջան, արի,
 Էլե յաման, երբ կուգա ձունը,
 Իմ Ծաղիկ բերեմ տունը,
 Արի, Զողար ջան, էյ, ա,
 Դէ յա, յա, յա, յա,
 Տեճաս մեր հալը,
 Կարկուտ չգա տանա մեր կալը,
 Արի', Զողար ջա'ն, արի', արի':

8 Սալի երգ

№ 108 Allegretto

Ախ, ե-լավ, ե-լավ, բա-լա ջան, ե-լավ,

Ել տուր եզ ջան, ե-լավ, ե-լար,

Ել, ել, ել, ել, ել, ել,

Ել, ել, ել, ել, ել, ել, ել, ել,

Ել, ջե-րան ջան, ջան, Բո-խար ջան,

Ջան ել, ել, ել, ել, ել, ել, ը-հը:

Ախ, ելավ, ելավ, բալա ջան, ելավ,
Ել տուր եզ ջան, ելավ, ելար,
Ել, ել, ել, ել, ել, ել,
Ել, ել, ել, ել, ել, ել, ել,
Ել, ջեյրան ջան, ջան, Բոխար ջան,
Ջան, ել, ել, ել, ել, ել, ել, ը-հը:

9 Հովվական

♩. 70 Comodo

6

3

3

ԾԻՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ
ԵՐԳԵՐ ՈՒ ՊԱՐԵՐ

10 . Ավետիք

♩. 76 Comodo

1. 2.

Քը-րիս-տոմ-յա՛յք, ար-թում մա-ցեք, ար-թում մա-ցեք,

1. 2.

Մեզ քեզ ա-վե-տիք, ա-վե-տիք:

Քրիստոմյայք, արթում մացեք.

Քրիստոմյայք, արթում մացեք.

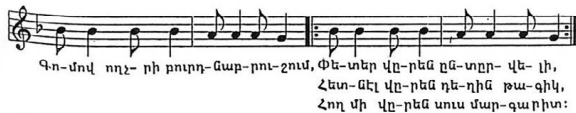
Մեզ քեզ ավետիք.

Մեզ քեզ ավետիք:

11 Ալելու

♩. 106 Moderato con anima

Ալելու, ալելու,
 Մայրամ ելավ դուռնու ելին,
 Չոքավ, բերեց Քրիստոս որդին,
 Բուրդ խանձարուր փաթութեցին,
 Գետ վարդանեն մկրտեցին:
 Ալելու, ալելու, ալելույա,
 Մեզ ու ձեզ մեծ ավետիս, մեծ ավետիք:
 Քրիստոս ծնավ և փայտնեցավ,
 Օրթնալություն Քրիստոսին:
 Մեզ ու ձեզ մեծ ավետիք, մեծ ավետիք:
 Ալելու, ալելույա:
 Ալելույա, ալելու, ալելույա,
 Ալելու, ձեր տղի անուն ի՞նչ ա, Ավետիք ա:
 Ավետիք հեծավ փուլադ քուտակ,
 Բռչամ թողեց բուրակ, բուրակ,
 Մեջքին զարմեց պողպատ ուրագ,
 Ավետիքին կեր գոմով ողջար,
 Գոմով ողջրի բուրդն աբրուշում,
 Փետեր վրեն ընտրվելի,
 Հետն էլ վրեն դեղին թագիկ,
 Հող մի վրեն սուս մարգարիտ:
 Ալելու, ալելույա:

12 Ալեկույա

♩. 120 Allegretto animato

Un poco piu mosso e marcato

Quasi parlando un poco mosso

tempo primo

Յնծացեք, ուրախացեք, ալելույա,
 Էսօր ծնունդ Մայրամին ա, ալելույա,
 Մայրամ գնաց դուռը վերին, ալելույա,
 Չըղտավ, քերավ լուր խաչ որդին, ալելույա:
 Խաչ Որդին, Քրիստոս Որդին, ալելույա,
 Անբազմություն մկրտեցին, ալելույա,
 Ծիշ երերաց օրորոցին, ալելույա,
 Բուրդ խանձարուր փաթաթեցին, ալելույա:
 Բարի, բարի, ձեր տղու անուն ի՞նչ ա,
 Հովհաննես:
 Հովհաննես հեծավ փուլադ քուտակ, ալելույա,
 Մեջքին զարնա պողպատ ուրազ, ալելույա,
 Հովհաննեսին ունի գութան, գոմեշ, տրակտոր, ալելույա:
 Սուրուն օղչրի պճեղ ոսկի,
 Գութան, գոմեշ, ոսկի, արծաթ:
 Ալելույա, ալելույա, ալելույա, ալելույա:

13 Վիճակի երգ

№ 96 Allegretto

Վի- ճակ ա- սեմ ու շա- րեմ,

Ջան, գյու- լում, շան, շան,

Լը- ցեմ տոպ- րակ- մու կա- րեմ,

Ջան, ծա- ղիկ, շան, շան:

Առ- մեմ ել- մեմ Կը- զըլ վանք,

Ջան, գյու- լում, շան, շան,

Բեկ- քե մե գյո- զալ ճա- րեմ,

Վիճակ ասեմ ու շարեմ,
 Զան, գյուլում, ջան, ջան,
 Լըցիմ տոպրակն ու կարեմ,
 Զան, ծաղիկ, ջան, ջան:

Առնեմ ելնեմ Կզըլ վանք,
 Զան, գյուլում, ջան, ջան,
 Բելքն մե գյուզալ ճարեմ,
 Զան, վիճակ, ջան, ջան:

Վարդ տնկի անդաստ քաղա,
 Զան, գյուլում, ջան, ջան,
 Ծյուղ տվեց քաղալե քաղաք,
 Զան, վիճակ, ջան, ջան:

Ամեն ծառից մեկ փշատ,
 Զան, գյուլում, ջան, ջան,
 Ղարիբ աղբեր ումբր շատ,
 Զան, ծաղիկ, ջան, ջան:

14 Որքան լավ է լինում սերը սոխակին

Ջ. 116 Allegretto

Որ- քան լավ է լի-նում սե-րը սո-խա- կին

Սե-րը սո-խա- կին,

Որ- քան շուտ եմ հաս-նում .

սըր- տի փա- փա- գին .

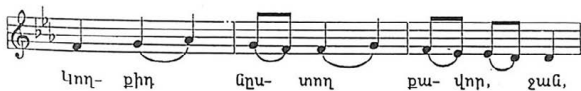
Հար-սա-մի-քող, ըն-կեր, շըն-հա- վոր լի- մի,

Կող-քիդ մըս- տող քա- վոր,

աչ- քող լույս լի- մի,

Որքան լավ է լինում սերը սոխակին,
Սերը սոխակին,
Որքան շուտ են հասնում արտի փափագին,
Որքան շուտ են հասնում արտի փափագին:

Հարսանիքդ, ընկեր, շընհավոր լինի,
Ծընհավոր լինի,
Կողքիդ մստող քավոր, աչքդ լույս լինի,
Կողքիդ մստող քավոր ջան, աչքդ լույս լինի:

Հագել ես ծիրանի, իսկ ընկերական,
Իսկ ընկերական
Երկու ծաղիկներն են սիրո պատվական,
Երկու ծաղիկներն են սիրո պատվական:

15 Մեր հանդերիս լավ մայեցեք

♩. 96 Allegretto

Մեր հան-դե-րիս լավ մա-յե-ցեք,

Վարդ մա-նու-շակ-մեր քա-ղե-ցեք,

Մեր հանդերիս լավ մայեցեք,
Վարդ մամուշակներ քաղեցեք,
Տարեք ձեզ մոտ տարածեցեք,
Ազնի՛վ հյուրեր, բարով եկաք:

Գինու բաժակն էր հարգելի,
Թեկուզ ով որ կը վայելի,
Կվարտիրիս առատ լինի,
Խմեք, ասեմ անուշ լինի:

Թամանդարից հրաման առա,
Ես ձեզ համար աշուղ դառա,
Ես մեկ աշուղ ձեզիկ ծառա,
Ազնի՛վ հյուրեր, բարով եկաք:

Եղոն եմ, ձեզ սիրեմ արդար,
Ընկերներիս հետ հավասար,
Ո՛վ իմ ճշմարիտ բարեկամ,
Խմեք, ասեմ անուշ լինի:

Մեղեդին ընդգրկում է քանաստեղծական երկու տող և անփոփոխ կրկնվում
սինգլս վերջ: Քառյակի վերջին երկու տողը կրկնվում է:

16 Աստված սիրող, ակամջ արեք, լսեցեք

J. 84 Moderato

7:34 Moderato

Սստ-ված սի-րող, ա-կանջ ա-րեք, լը-սե-ցեք,

Հաճ-դերձ- ան-րո զո-վա- բա-ճես մեր հար- սիմ,

Ու-կէ- թել մա- գէ-րը մի մեկ- մեկ հյու-սէ- գեք,

Զուտ գո-հա-րով ար-ժան կա-նես մեր հար- սին:

Ուր-տուն դա-ճե-կան է ե-րե-սիքո-ղո,

Ին-նը-սուն դա-հե-կան է ա-կան- ջի օ- դր,

Ու- կի անտ-անց հիմզ հա-զա- ռիմ աը- ժո-
դը,

Զուտ գո-հար է, ար-ժան կա-նեմ մեր հար- սին:

Աստված սիրող, ականջ արեք, լսեցեք,
Հանդերձները գովաբանեմ մեր հարսին,
Ոսկեթել մազերը մի մեկ-մեկ հյուսեցեք,
Զուտ գոհարով արժան կանեմ մեր հարսին:

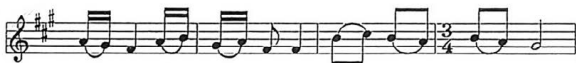
Ուրսուն դահեկան է երեսի քողը,
Ինճսուն դահեկան է ականջի օղը,
Ոսկի ճոճոց հինգ հազարին արժողը,
Զուտ գոհար է, արժան կանեմ մեր հարսին:

Երգ ու տաղով հագուցանեմ շապիկը,
Վարդի տերևի մետաքսագործ կապիքը,
Վարդ կոշիկներ ընծայել է պապիկը,
Ընծայաբեր վարդարան է մեր հարսը:

Աղվանն եմ, միշտ պահապան եմ Օսանին,
Պարզաստուր քուրաստան եմ Օսանին,
Այսուհետև նոր հարս անեմ Օսանին,
Դեպի Հայաստանը տանեմ Օսանին:

17 Հարսանեկան մեղեդի

♩. 84 Moderato maestoso

18 Հարսանեկան մեղեդի

♩. 88 Moderato

18

ՊԱՐԵՐԳԵՐ ՈՒ ՍԻՐՈ ԵՐԳԵՐ

20 Հաքրբան

♩. 88 Moderato

Հաքրբան, ջանե ջան,
Հաքրբանի ձորեմ եմ,
Ջոջ բադի խնձորն եմ,
Քամին եկավ, թափ տվեց,
Վաթանես մոլորված եմ:
Քամին եկավ, թափ տվեց,
Վաթանես մոլորված եմ:

21 Հորրբան

Andantino

Հո- բըր- բան, ջա- նե ջան,

Կա- քավ կայ- նե գե- րա- միմ,
Ու- կե բը- լուլ բե- րա- միմ,

Կա- քավ ջան, դեյ- թան գոր- ծա,

Յա- ռիս չու- խի բե- րա- միմ,

Հո- բըր- բան ջա- նե ջան,

Ջուր կի- գա բար- ձր սա- ռեմ,
Կը- թա- փի մար- մար քա- ռեմ,

Յար- մա դար- ձե խը- րա- ռե,

Վը-րեն թա-փի Տերն յա-րեն,

Հորրբան, ջանն ջան,
Կաքավ կայնն գերանին,
Ոսկն բլուլ բերանին,
Կաքավ կայնն գերանին,
Ոսկն բլուլ բերանին:

Կաքավ ջան, դեյթան գործա,
Յարիս չուխի բերանին,
Կաքավ ջան, դեյթան գործա,
Յարիս չուխի բերանին:

Հորրբան, ջանն ջան,
Ջուր կի գա բարձր սարեն,
Կթափի մարմար քարեն,
Ջուր կի գա բարձր սարեն,
Կթափի մարմար քարեն,
Յարն ա դարձն խրարեն,
Վրեն թափի Տերն յարեն,
Յարն ա դարձն խրարեն,
Վրեն թափի Տերն յարեն:

Հորրբան ջանն ջան,
Ջուր կի գա բարձր սարեն,
Կապուտ քուռակ մեջ խամին,
Ոտս դրեցի գլամին,
Ես սիրեր եմ ես կառնեմ,
Ի՞նչ պլտի էնա Վամին,
Ես սիրեր եմ ես կառնեմ,
Ի՞նչ պլտի էնա Վամին:

22 Լայլին սարովն անցավ

♩. 100 Allegretto

Լայ- լի-նը սա-րով-նան-ցավ, Լայ- լի ջան,

Լայ- լի, սի- նին խըն- ձո- րով

լոց-վավ, Լայ- լի ջան Լայ- լի:

Լայ- լի-նը, Լայ- լի ջան, Լայ- լի, -

Լայ- լի ջան, Լայ- լի:

Լայլինը սարովն անցավ,
Լայլի ջան, Լայլի,
Սինին խնձորով լցվավ,
Լայլի ջան Լայլի:

Կրկներգ.
Լայլինը, Լայլի ջան, Լայլի,
Լայլի ջան, Լայլի:

Լայլու ձորի ջովստ աղջիկ,
Լայլի ջան, Լայլի,
Ջխտի միգարն էր լատիկ,
Լայլի ջան, Լայլի:

23 Վերին զաղեն արտ ունեն

♩. 88 Moderato

Վե- րին զա- ղեն արտ ու- նեն,

Ծա- տեր գի- տեն դարդ չու- նեն,

Դար- դըս ին- ձի տա- րել է,

Ջա- րել են, խա- բար չու- նեն:

23

Վերին զաղեն արտ ունեն,
 Ծատեր գիտեն դարդ չունեն,
 Դարդս ինձի տարել է,
 Ջարել են, խաբար չունեն:
 Դարդս ինձի տարել է,
 Ջարել են, խաբար չունեն:

24 Չայդան բերեք

♩. 82 Allegretto

Չայ- դան բե- րեք, չայ ա- մենք,

Հայ մա, մա, մա, մայ, մա, մա, մայ, մայ,

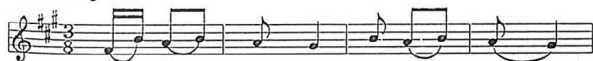
Մ'եր խըն- ջույ- քին փայ ա- մենք,

Հայ մա, մա, մայ, մա, մայ, մայ, մայ, մայ:

Չայդան բերեք, չայ ամենք,
 Հայ մա, մա, մա, մայ, մա, մա, մայ,
 Մ'եր խնջույքին փայ ամենք,
 Հայ մա, մա, մայ, մա, մայ, մայ, մայ:

25 Սարից եկավ երկու դռ

♩. 60 Larghetto

Սա- րից ե- կավ եր կու դռ,

Մե- ճիմ քե- զիկ, Սա- տը- ված,
Մե- կիմ կի- տաս, մե- կիմ՝ ոչ:

Տայ, մա- րա, մայ, մայ, մայ,

Նայ, մա- րա, մայ, մայ, մայ:

Սարից եկավ երկու դռ,
[Միմը փնջած, միմը ոչ,]
Մեռնիմ քեզիկ, Սատված,
Մեկիմ կիտաս, մեկիմ՝ ոչ:

Տայ, մա, րա, մայ, մայ, մայ, մայ,
Նայ, մա, րա, մայ, մայ, մայ, մայ:

Բոզ ձի մուցեմ, մալուկ էր,
[Բոզ ձի մուցեմ, մալուկ էր,]
Հերկեմ թավլեմ սալուկ էր,
[Հերկեմ թավլեմ սալուկ էր]:

Կրկներգ.
Սրեն առավ կանաչնոց,
Կանաչի թփեր երեսնոց,
Դռներդ բաց գամ քու ծոց,
Խմմար իմ դարդեր ու խոց:

Նար օյ, մար օյ, մար օյ, ջան
Դալի դոլի լարո ջան:

26 Զուր պրծե կուգա սարեն

♩. 102 Moderato

Տա-րայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ,

Նայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ,

Զուր պըր- ծե կու- գա սա- րեն,

Կը- թա- փի մար- մար քա- րեն,

Ով, որ դառ- աա իր յա- րեն,

Վը- րեն թա- լա լավ յա- րեն:

Տարայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ,
Նայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ,
Զուր պրծե կուգա սարեն,
Կթափի մարմար քարեն,
Ով, որ դառնա իր յարեն,
Վրեն թալա լավ յարեն:

27 Չիւար

♩. 84 Moderato

Ախ, ի ման չի-ւար, յա ման չի-ւար,
Դո՞ր ի գը-ւաց իմ սի-րուն յար,

Չի-ւար չի-ւար, չի-ւար, չի-ւար,
Յա-ման չի-ւար յա-ման, չի-ւար,

Աչ-քըս մը-ւաց ճա-ճա-պար--հիւ,³
Չի-ւա-րու սար բար-ձրիկ սա-րիւ,

Յա-ման չի-ւար, չի-ւար, չի-ւար,
Յա-ման չի-ւար, չի-ւար, չի-ւար:

Այս, ի ման չինար, յաման չինար,
 Չինար, չինար, չինար, չինար,
 Դո՞ր ի գնաց իմ սիրուն յար,
 Յաման չինար, յաման, չինար,
 Աչքս մնաց ճամապարհին,
 Յաման չինար, չինար, չինար,
 Չինարու սար բարձրիկ սարին,
 Յաման չինար, չինար, չինար,
 Դոր ի գնաց իմ սիրուն յար,
 Յաման չինար, յաման չինար:
 Բերդի դռան կարմիր արյուն,
 Յաման չինար, յաման չինար,
 Ահա եկավ բարի գարուն,
 Յաման չինար, չինար, չինար,
 Աչքս մնաց իմ ճշանկուն,
 Յաման չինար, չինար, չինար,
 Ասի երթանք հորդ բախչեն,
 Յաման չինար, յաման չինար,
 Ես վարդ քաղեմ, դու ալուջեն,
 Յաման չինար, չինար, չինար,
 Աչքս ընկավ սուիդ փաչեն,
 Իմ սիրուն յար, իմ դառն յար,
 Սուիդ ճալչեն, սիրտս փառչեն,
 Յաման չինար, յաման չինար,
 Ես ու դու ենք իրարու յար,
 Յաման չինար, յաման չինար:

Մեղեդին կազմված է երկու օղակից: Առաջին օղակով երգվել են 1-4, 11-14, 17-20, 23, 24 տողերը, երկրորդ օղակով՝ 5-10, 15, 16, 21, 22, 25, 26: 15-16, 21-22, 25-26 երկտողերը կրկնվում են:

28 Նար օյ

♩. 58 Larghetto

Մե- շու փե- տեր բե- բե- ցին,

Նար օյ, մար օյ, մար օյ ջան:

Յա- բիս դըռ- մով աճ- ցու- ցին,

Նար օյ, մար օյ, մար օյ ջան:

Թուխ-թուխ աչ- բեր լա- ցու- ցին,
Թոճ- դիր վա- ոհ, կե- մա մուխ,

Դե- լի դո- լի յա- բո ջան,
Նար օյ, մար օյ, մար օյ ջան:

Մեշու փետեր բերեցին
Նար օյ, մար օյ, մար օյ ջան:
Յարիս դոճով աճցուցին,
Նար օյ, մար օյ, մար օյ ջան:
Թուխ-թուխ աչքեր լացուցին,
Դեղի դոլի յարո ջան:
Թոճդիր վառի, կեմա մուխ,
Նար օյ, մար օյ, մար օյ ջան:

29 Սարեն կելնի ջուխտակ մոլիս

♩. 79 Moderato

Սա-րեն կել-նի ջուխ-տակ մոլիս,
Մեկն ա խանգար, մեկը՝ ծովս,
Է-նե՛նց մե տը-ղա առ-նեմ,
Է-նե՛նց մե յար եմ ա-ռե,

Սա-րեն կել-նի ջուխ-տակ մոլիս,
Մեկն ա խանգար, մեկը՝ ծովս,
Ինք-նա խամ-բար, բըռ-չամ՝ թովս,
Ինք-նա խամ-բար, բըռ-չամ՝ թովս,

Տա-րի-րամ, աայ, աայ, աայ, աայ, աա աայ

Նայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ:

Սարեն կելնի ջուխտակ մոլիս,
Սարեն կելնի ջուխտակ մոլիս,
Մեկն ա խանգար, մեկը՝ ծովս,
Մեկն ա խանգար, մեկը՝ ծովս,
Էնե՛նց մե տըղա առնեմ,
Ինքն ա խամբար, բռչամ՝ թովս,
Էնե՛նց մե յար եմ առե,
Ինքն ա խամբար, բռչամ, թովս:

Տարիբամ, աայ, աայ, աայ, աայ, աա աայ
Նայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ, աայ:

30 Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ

♩. 76 Moderato

Ես աղ- ջիկ եմ, ալ կու- գեմ,
Բա-բակ բո- յի շալ կու- գեմ,

Ծ- բոր	Է- կա	քո	հոր	տուն,
Ու-կի	կա- տա-	բով	կու-	գեմ:

Սա-րեմ Կել- լնի ջուխ-տակ մուխ,
Մեկ- նա խառ- գար, մե- կը՝ ծուխ,

Է- Գեղց մի յար եմ Գա- իել,

[illegible]

Ինչ- ըն խու- մար, բըռ- չամ թուխ:

Է- անց մի յար եմ ջա- րել,

Իգ- քը խու- մար բըդ- չամ թուխ:

Ես աղջիկ եմ, ալ կուգեմ,
Բարակ բոյիս շալ կուգեմ,
Եբոր եկա քո հոր տուն,
Ոսկի կատարով կուգեմ:

Սարեն կելնի ջուխտակ մուխ,
Մ'եկն ա խանգար, մեկը՝ ծուխ,
Էնենց մի յար եմ ճարել,
Ինքը խումար, բոչամ թուխ:

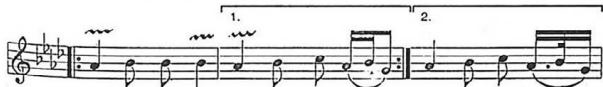
Քառյակների վերջին երկտողերը կրկնվում են:

31 Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր

♩. 84 Moderato

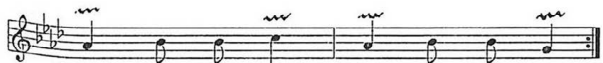
Ե- կա քեզ-մից աճց- կե- նա- լով,

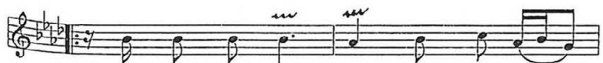
Ա-րաքս, ին-ձիկ ճա-նա-պար տուր, ճա-նա-պար տուր,

Հե- նա- ցել եմ տա-մից, տե- դից,

Ա-րաքս, ին-ձիկ ճա-նա-պարհ տուր,

Ո-րո-նում եմ այդ եր-կի-րը,

Գե-տե-րի սի-ջի ըն-տի-րը,

Լը-սիր Ղա-րի-րի խըն դի-րը.

Եկա քեզնից անցկենալով,
Եկա քեզնից անցկենալով,
Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր,
Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր,
Հեռացել եմ տանից, տեղից,
Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր,
Հեռացել եմ տանից, տեղից,
Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր,
Որո՞նում եմ այդ երկիրը,
Գետերի միջի ընտիրը,
Որո՞նում եմ այս երկիրը,
Գետերի միջի ընտիրը,

Լսիր Ղարիբի խնդիրը,
Արաքս, ինձի ճանապարհ տուր,
Արաքս, ինձի ճանապարհ տուր,
Այս երկիրըն հին Հայաստան,
Նախանյաց մերոց հին օթևան,
Այս երկիրըն հին Հայաստան,
Նախանյաց մերոց հին օթևան:
Ինձի երեք ըսպասող կա,
Արաքս, ինձի ճանապարհ տուր,
Ինձի երեք ըսպասող կա,
Արաքս, ինձի ճանապարհ տուր:

32 Շորոր

♩. 80 Moderato

33 Թողեցի սուլ, հագա կալոշ

Ն. 84 Agitato

Թո-ղե- ցի սուլ հա-գա կա-լոշ,

Թը-ռի ե-լա վըր վը-րու դոշ:

Ավ-տոք ե-կան ը-ռես, ը-ռես,

Օի-վա-րա, մա-ցի ճամ-փու կես:

Տո-լոն մե-ջը քա-ցեր ինձ տես,

Ի-մալ է-միմ, ի-մալ չե-միմ:

Էլ-ման կի-գա վաղ ձըմ-նան կես,

Ինչ ես ու-զում դու մե- զա-նից,

Մա-ցե օ-րով կես- օր, որ բա-

ժառ-վես դու մե- զա- նից:

Քե-լեք, վախ, իմ ոտ-նեք, քե-լեք,
Գա-ցեք դե, է, շուտ-շուտ գա-ցեք,-

Գա-ցեք, խոտ բե-րեք, մա-լե-րով պա-հեք,

Քե-լեք, ոտ-նեք, ջան, քե-լեք:

Թողեցի սուլ, հազա կալոշ,
 Թըրի ելա վըր վըրու դոշ:
 Ավտոք եկան ըռես, ըռես,
 Օիվարա, մացի ճամփու կես:
 Տոլոն մեջը քացեր ինձ տես,
 Իմալ էնիմ, իմալ չէնիմ:
 Էլման կիզա վաղ ձմռան կես,
 Իմալ էնիմ, իմալ չէնիմ:
 Քելեր ոտներ, քելեր, քելեր,
 Շուտ-շուտ քելեր, շուտ-շուտ գացեր,
 Գացեր, նստեր, հանգիստացեր,
 Քելեր, ֆըլեր, հետո դարձեր,
 Քելեր, վայ իմ ոտներ, քելեր:
 Ախ ինչ էրիր, դու էրեցիր,
 Զոռով դարդի տեր էրեցիր,
 Ընձի հալիր, մաշեցուցիր:
 Ինչ ես ուզում դու մեզանից,
 Մացեր օրով կեսօր, որ բաժանվես դու մեզանից:
 Քելեր, վախ, իմ ոտներ, քելեր,
 Գացեր դե, է, շուտ-շուտ գացեր,
 Գացեր, խոտ քերեր, մալերս պահեր,
 Քելեր, ոտներ, ջան, քելեր:

Առաջին ութ տողերից յուրաքանչյուրը կրկնվում է:

34 Պարտեզ մ'ունեն տրախտ ա

♩. 84 Moderato

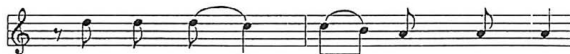
Պար-տեզ մու- ան հը- րախտ ա,

Պար-տեզ մու- ան հը- րախտ ա,

Ծա-ղիկ ու ծաղ- կում- քի վախտ ա,

Ծա- ղիկ ծաղ- կում- քի վախտ ա,

Էս յաճ ել-³ ան սա- րե- րը,

Մեկ էլ տես- ան իմ յա- րը,

Սա- րեր, ձո- րեր, ետ մա- ցեք,

Իմ յա-րիմ ճամ-փա բա-ցեք:

♩. 84

Տարբերակներ

Հե-ռու ես չես ի-մա-նա:

Ցա-վե-րոյ ոնց եմ քա-շիլ,

Ջա-նրս քե-զի հա-մար ա:

Պարտեզ մ'ունեն դրախտ ա,
 Պարտեզ մունեն դրախտ ա,
 Ծաղիկ ու ծաղկունքի վախտ ա,
 Ծաղիկ ծաղկունքի վախտ ա,
 Էս լամ ելնեմ սարերը,
 Մեկ էլ տեսնեմ իմ յարը,
 Մեկ էլ տեսնեմ իմ յարը,
 Սարեր, ձորեր, ետ մացեք,
 Իմ յարին ճամփա բացեք,
 Սարեր, ձորեր, ետ մացեք
 Իմ յարին ճամփա բացեք,
 Յար յարի հետ խոսալով,
 Անկամջ արեք, իմացեք,
 Ակաջ արեք, իմացեք,

Դարի մման դարդ քաշի,
 Ջահել եմ կյանքս կմաշի,
 Հեռու ես, չես իմանա,
 Ցավերդ ոնց եմ քաշիլ,
 Հեռու ես, չես իմանա,
 Ցավերդ ոնց իմ քաշիլ,
 Սարի փշեր բարակ ա,
 Լեզուդ մեղր ու կարագ ա,
 Սարի փշեր բարակ ա,
 Լեզուդ մեղր ու կարագ ա,
 Ով սարի համար տղա
 Դու՛մ եղիցի, դարդ մարա,
 Ջանս քեզի համար ա:

35 Սիրո տրտուլնք

♩. 74 Moderato

Մե- նա բա- ղե- ռըն գը- նա-լով.

Չորս կող- մեճ ջուր էս հա- մեկ-ով,

Դար- դե- րու դա- րման ա- նե- րով,

Դար- դե- րու դար- ման ա- նե- լով:

Ծառ- ան- բուն թուփ էլ չի մը- անց,

Դար- դիս դար-մամ ա- ցե- լով,

Դար-դիս դար-ման ա-ն-լով:

Մեռա բաղերն գնալով,
 Չորս կողմեն ջուր ես հանելով,
 Դարդերուս դարման անելով,
 Դարդերուս դարման անելով:

Ծառերուն թուփ էլ չի մնաց,
 Ծառերուն թուփ էլ չի մնաց,
 Դարդիս դարման անելով,
 Դարդիս դարման անելով:

Ծառերուն թուփ էլ չի մնաց,
 Ծառերուն թուփ էլ չի մնաց,
 Դարդիս դարմանը անելով,
 Դարդիս դարմանը անելով:

36 Իմ Սաքունը տանուտեր է

Յ. 86 Allegretto

Ի- մը Սա- քո- նը տա- նու- տեր է,

Ինչ, որ ու- գեյ, էն կը քե- րե,

Իմ Սա- քո- նը կե- րավ ձա- վար,

Կար- ծե տա-վար, իր- կուն ե- կե, աչ- քը խա-վար,

Իմ Սա- քո- նը կե- րավ քա- նջար,

Չըս- լախ ո- ոուն կա- խե խան- չալ,

Եղ- ան դուր- բան իմ Սա- քո- չի՛ն,
 Չար- խը- ան- ռի՛ն,
 Չոր բը- ան- ռի՛ն,
 Այլ բը- լու- զի՛ն,
 Ծալ բը- լու- զի՛ն,
 Պա- պի- լո- զի՛ն,
 Եր- կե՛ն վը- զի՛ն,

Ծալ քո- լո- զի՛ն:

Իմը Սաքոնը տանուտեր է,
 Ինչ որ ուզեյ, է՛ն կը բերե,
 Իմ Սաքոնը կերավ ձաւար,
 Կարծե տաւար,
 Իրկուն եկե, աչքը խաւար,
 Իմ Սաքոնը կերավ բանջար,
 Չըպլախ ոռուն կախե խանչալ,
 Եղանմ դուրբան իմ Սաքոյին,
 Չարխըներին,
 Չոր բըներին,
 Այլ բըլուզին,
 Ծալ բըլուզին,
 Պապի լոզին,
 Երկե՛ն վըզին,
 Ծալ բըլուզին:

37 Հասան դալա

Հա- սամ	դա- լի	գըլ-	խի	լա-լեԱ,
Ս'եո- գի	գեր- մա-	Աա-	ցու	բա-լեԱ,
Ս'ալ-որնս	չո- քե	թոԱ-	դրա	բո-ցիԱ,
Նի- շա-	Աա- ծիս	ձեո-	քը	ծո-ցիԱ,
Նո- րա-	մա-Աուկս	օ-	րո-	րո-ցիԱ,

Հա- սան	դա- լի	գըլ- լսի	լա- լեն,
Մեռ- ցի	գեր- մա-	նա- ցու	բա- լեն,
Մայ-րըս	չո- քե	թոն- դրա	բո- ցի,
Նի- շա-	նա- ծիս	- ձեռ- քը	ծո-ցի,
Նո- րա-	մա-նուկս	ո- րո-	րո-ցի:

17

Ան-տեր մը- Գաս, քամ-բախ եղ- Գիս,

Վե- րան դառ- նաւ Հա- սան դա- լա,

Ե- լար ջա- Գիս դարդ ու բա- լա:

Հասան դալի գլխի լալեն,
Հասան դալի գլխի լալեն,
Մեռնի գերմանացու բալեն,
Մեռնի գերմանացու բալեն,
Նիշանաձիս ձեռքը ծոցին,
Նիշանաձիս ձեռքը ծոցին,
Նորամանուկս օրորոցին,
Նորամանուկս օրորոցին:
Ամսեր մնաս, քամբալս եղմիս,
Վերան դառնաս Հասան դալա,
Ելար ջանիս դարդ ու բալա:

38 ՍՈՒՍԱՆ յԱՐ ԶԱՆ

♩. 116 Allegretto

Թո-վիե-րուն կա-պե- ցին Գո- ռի- սա քը-

 նե՛ն, Մու-սա՛ն լար ջա՛ն, Գո- րի- սա քր- նե՛ն,

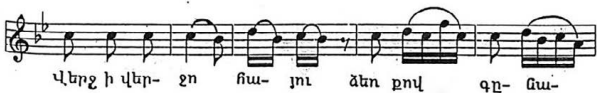
Կ-նա-թե- կի վա- թա՜ն վեր-ցը- ռի՜ն ալը-

լե՜հ, Սու-սահ լար ջահ, վե ցը- րի՛ն աը- լե՜հ:

Ըն-կեկ եմ գե-րի, Սու-սան չար ջան,

Musical notation for the first line of the song. It consists of a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written in a 4/4 time signature. The notes are: a quarter note G4 (labeled 'վա-'), a half note A4 (labeled 'հոհ'), a quarter note B4 (labeled 'հի'), and a quarter note C5 (labeled 'խե-'). There is a triplet of three eighth notes (G4, A4, B4) marked with a '3' above them, followed by a quarter note C5 (labeled 'հի,').

Ըն-կել ես գե-րի Սու-սան լար ջան,

Ըն-կել եմ գե-³ ռի. Սու- սան յար ջան,
 Վա- ան չի խե- ³ րի. րի:
 Սու- սան յա-րըն հե- լա Չա-խըն- լու գո-
 զան, Սու-սան յար ջան, Չա-խըն- լու գո- զան,
 Ա- դա-բե-կին զար- կին ջուխտ ար- տի խո-
 88 զան, Սու-սան յար զան, ջուխտ ար- տի խո- զան,
 Ըն-կել եմ գե- ռի, Սու- սան յար ջան,

Թոփերուն կապեցին Գորիսա քրոնն,
 Սուսան յար ջան, Գորիսա քրոնն,
 Աղաբեկի վաթան վերցրին պլեն,
 Սուսան յար ջան, վերցրին պլեն:

Կրկներգ.

Ընկել եմ գերի, Սուսան յար ջան, Վանոն չի խերի,
 Ընկել եմ գերի, Սուսան յար ջան, Վանոն չի խերվի:

Ես Աղաբեկն եմ գյուզալդարեցի,
 Սուսան յար ջան, գյուզալդարեցի,
 Այս տասներկու տարի արյուն թափեցի,
 Սուսան յար ջան արյուն թափեցի,
 Վերջ ի վերջո հայու ձեռքով գնացի,
 Սուսան յար ջան, ձեռքով գնացի:

Կրկներգ.

Սուսան յարն հելա Չախտլու զոզան,
 Սուսան յար ջան, Չախտլու զոզան,
 Աղաբեկին զարկին ջուխտ արտի խոզան,
 Սիսան յար ջան, ջուխտ արտի խոզան:

Կրկներգ.

39 Գառնիի գովքը

♩. 120 Moderato

Գե- դե- ցիկ եւ տեւ-քով, Գառ- ան,
Ա- ան- անդ կա եր- կար տա- րի,

Շուր-ընդ հա- րել սա- րը սա- րիս,

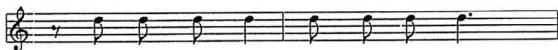
♩. 96 Allegretto

Սի-րում, Բաշ Գառ- ան, Բաշ Գառ- ան:

Ջուր եւ տը- վել Ա-րա- րա- տիս,

Չը- թո- դե- ցիր ժո- դո- վըր- դիս,

Լի- ան իր մա- հիս ծա- րա,

Սի-րում, Բաշ Գառ- ան, Բաշ Գա- րան:

Գեղեցիկ ես տեսքով, Գառնի,
Անունդ կա երկար տարի,
Շուրջդ հարել սարը սարին,
Սիրում Բաշ Գառնի, Բաշ Գառնի:

Ջուր ես տվել Արարատին,
Ջուր ես տվել Արարատին,
Չթողեցիր ժողովրդին,
Լինել իր մահին ծառա,
Սիրում Բաշ Գառնի, Բաշ Գառնի:

Հինը չկար, բոլոր նոր էր,
Հինը չկար, բոլոր նոր էր,
Երևան քեզի քավոյ, էր,
Սիրում Բաշ Գառնի, Բաշ Գառնի,
Երևան քեզի քավոր էր,
Սիրում Բաշ Գառնի, Բաշ Գառնի:

Գևորգ Մարգալետունու ամուր տեղն ես,
Գևորգ Մարգալետունու ամուր տեղն ես,
Վահրամ, Սեպուհ, Սմբատինն ես,
Գոռ իշխանիկի օթևանն ես,
Սիրում Բաշ Գառնի, Բաշ Գառնի,
Սիրում Բաշ Գառնի, Բաշ Գառնի:

40 Էջմիածնի գովերգը

♩. 66 Moderato con anima

Տալ նա, նա- ռը, նա- յը նա- յը, նա- յը նա, նա-րը նա նալ,

Նա- յը նա, նա- ռը, նա -րա նա- յը, նա- ռը նա- յը, նալ, նալ:

Ա- նը-մահ պա- տա- ռագ- ներ բա- ռե- խո- սը լի- ներ

Միլ կի գո վա կը տամ սուրբ Էջ- ման տե- դիմ.

Ա- ռը-ժան է, ո- ռը կա- նեցը ա- ռա- քե- լան- քը.

Սե- ռո- քե, Քե- ռո- քե, մա- քուր կու- սան- քը,

Գա- ցի դուռ համ- բու- ռի որ մը- տա վան- քը,

Parlando

Cantando

Ակ ու զըմ-բովստ ալ- մազ շա- վա- ճիւր դաշ ա,

Ուս-ուս- տան, որ շի- ցին ծո- վի վը- րա- լա,
Կազ-մե- լով չորս զը- լովս Ա- վե-տա- րա- ցա,

Ղա- սաք-Օղ- լին ի- րան շանք ա- րեց տե- դին,

Էս շը- ցորի քը տը- վո- դը Մը- շու Սուլ- թան ա:

Գո- վե- ցինք այս այս- օր սուրբ Էջ-ման տե- դին,

Օգ-հա- կան պա հա-պան ա- կանջ ա- րո- դին:

Տալ հա հա-րը, հա- լը, հա-հալ, հա- լը հա հա- րը, հա հալ,

Տայ նա, նարը, նայը նայը, նայը նա, նարը նա նայ,
 Նայը նա նարը, նարա նայը, նարը նայը, նայ նայ,
 Անմահ պատարագներ բարեխոսը լինենք,
 Միլ կի գո վա կը տամ սուրբ Էջման տեղին,
 Արժան է, որը կանենք առաքելաճը,
 Սերոբե, Քերոբե, մաքուր կուսանքը,
 Գացի դուռ համբուրի որ մտա վանքը,
 Կայնա մայիլ եղա էմ սուրբ սեղանին,
 Կայնա մայիլ եղա էմ սուրբ սեղանին:
 Տաճարմ էր լուսեղեն, ոսկե խազերին,
 Ակ ու զմրուխտ, ալմազ ջամ ճրագներին,
 Ակունքներ անգին է, համ ճավահիր է,
 Երանի այն մարդուն սրտով կըսիրե,
 Մեր հայոց թագավոր սուրբ Էջման տեղն է,
 Երանի այն մարդուն սրտով կըսիրե:
 Մեր հայոց թագավոր սուրբ Էջման տեղն է,
 Մեր սուրբ Էջման տեղը կասեն,
 Զանգեր կը քաշեն, ծամեր կը խոսեն,
 Բոլոր վարդապետ ու եպիսկոպոս են:
 Զայնավորմեր շատ են սուրբ Էջման տեղին,
 Զայնավոր տիրացու փուրվաճ ծխելով,
 Խաչով ու խաչվառով, քաղցր բառերով,
 Ով որ կը գա հիշել սաղմոս կարդալով,
 Հարբեցան հղղավոր սուրբ Էջման տեղին:
 Դառնանք Թավրիզ, Թեյրան շուռ տանք չորս քոշա,
 Զբխլու, Էրզրում, շեքենաժ շոշ ա,
 Էն տեղաց բերած սեղան ասլաս դումաշ ա,
 Ակ ու զմրուխտ ալմազ ջավահիր դաշ ա,
 Ուռուստան, որ շինին ծովի վրա յա,
 Կազմելով չորս գլուխ ավետարան ա,
 Ղաասը-Օղլին իրան ջանք արեց տեղին,
 Էս շնորհք տվողն Մշու Սուլթան ա:
 Գովեցինք այսօր սուրբ Էջման տեղին,
 Օգնական պահապան ականջ արողին,
 Օգնական պահապան ականջ արողին:
 Տայ նա նարը, նայը, նա նայ, նայը նա նարը, նա նայ,
 Նայը նա նարը, նարա նայը նարը նայը, նայ նայ:

41 Խրիմյան Հայրիկ

♩. 58 Larghetto

Խրիմյան Հայրիկ,
Անուն Մկրտիչ,
Դու պիտի եղնիս, Հայրիկ ջան,
Հայրենյաց փրկիչ:

Տեսության կերթաս
Դուն թագավորաց,
Ծուռ վերադարձիր, Հայրիկ ջան,
Աթոռ հայրենյաց:

Երբ գարուն կուգա
Կու բացվին արտեր,
Խումբեր կը կազմեն, Հայրիկ ջան,
Երիտասարդներ:

Բոսֆորի ափեր
Գիտենք, չես սիրում,
Փիրուզյա վանքիդ, Հայրիկ ջան,
Կյանքդ ես մվիրում:

Դու մեր կենաց լույս,
Մեր առավոտը,
Փչիր քո սրինգ, Հայրիկ ջան,
Ժողվիր քո հոտը:

Կրկնությունը՝ երկտող առ երկտող մինչև վերջ: -

ԱԾՈՒՂԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ ԵՎ ՀԱՂՎԱԾՆԵՐ
ՍԻՐԱՎԵՊԵՐԻՑ

42 Խաա դաշտերով

♩. 168 Moderato

Խաա դաշտերով, խաա զարթե- րով խաա ալ ձի,

Թափ-վում է խաա, վուտ-քե- րեմ խաա, խո-ղմ խաա,

Խաա մա-զա- ցիմ, խաա մըստել է խաա բար- ձիմ,

Թամ-քը խաա է, սար-քը խաա, մըստ- տո- ղըմ խաա:

Խաա դաշտերով, խաա տեղ գըթ-միմ, խաա մը- մամ.

Խաա սըր-տիս մեչ խաա հուր կը-րակ, խաա ա- լամ.

96 Խաա գը- րել է խաա գյու-լըստան, խաա դա- լամ,

Խաս դաշտերում, խաս զարթերով խաս ալ ձի,
Թափվում է խաս, վուտքերեն խաս, խողըն խաս,
Խաս մազանին, խաս մստել է խաս բարձին,
Թամքը խաս է, սարքը խաս, մտողըն խաս:

Խաս դաշտերում խաս տեղ գցեմ, խաս մըմամ.
Խաս սրտիս մեջ խաս հուր կրակ, խաս ալամ.
Խաս գըրել է խաս գուլիստան, խաս դալամ,
Էրկու լյուն խաս, այիփը խաս, տողըն խաս:

Խաս աշխարում խաս լավութին խաս փափագ,
Խաս քրտինքով խաս գթնըվիր խաս վաստակ,
Խաս եռում է խաս անկըրակ խաս կաթսան.
Ջուրըն խաս է, ախպուրըն խաս, եղըն խաս:

Խաս յարի հիդ խաս ապրեհեք խաս օրիր,
Խաս մազանին խաս հաքիլ է խաս շորիր,
Խաս հյուրընկալ, խաս ծառանիր, խաս հուրիր,
Կուլկուլեն խաս, սեղանըն խաս, սաղին խաս:

Խաս ժամանակ խաս բանքիրըն խաս գրվեց,
Խաս ճակտիցըն խաս քրտինքը խաս թափվեց,
Խաս արարչեն խաս պատկիրըն խաս տրվեց,
Սայաթին խաս, Նովային խաս, ցեղըն խաս:

Երկրորդ քառյակի վերջին տողը կրկնելով երգողը ավարտում դարձրեց իր երգածը:

43 Կաա չկաա մեկ է

♩. 76 Moderato

Ում հա- մար կը մաշ-վիս, աճ-բախտ հե- դի- ցալ,

Դու քու ազ- գի հա-մար կաա, չը-կաա, մեկ է,

Ի-րե- ցը սի- րե- լու ցա չէ ընդ-ու- ցալ,

Կու-գես ե- դիր հա-ճար, կաա, չը-կաա, մեկ է, Ի-րե-ցը է:

Հա- յի հա- մար ալ-լոց սար- յա- կը սագ է,

Յուր սա- գը յուր ազ- գիմ մեկ հա- վի ձագ է,

Հալ ե- րա-ժիշտ ինչ կա- մե-ճաա ցը-վա- գե,

Նա կու- գե սա-զան-դար, կաս, չը- կաս, մեկ է,

Հայ ե-րա- միշտ ինչ կա- մե- նաս նը- վա- գե,

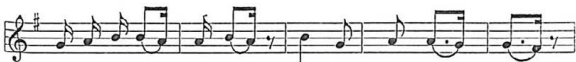
Նա կու- գե սա-զան-դար, կաս, չը- կաս մեկ է,

Զի- վան, թուրք լի- նե- իր՝ սի-րուն հագ-նը- ված,

Հայ ազ-գը չէ սի- որմ հայ- ին եր- գա- սաց.

Հայ ա-շուղ ես, սի- տի մեռ-նիս դու քաղ- ցած,

Իր- րև աղ- քատ Ղա-զար, կաս, չը-կաս, մեկ է:

Նա կու-զե՝ իբ-րև աղ-քատ Ղա-զար, կաս, չը-կաս, մեկ է:

Ում համար կմաշվիս, անբախտ հեղինակ,
Դու քու ազգի համար կաս, չկաս, մեկ է,
Իրենը սիրելու մա չէ ընդունակ,
Կուզես եղի՞ր հանճար՝ կաս, չկաս, մեկ է:

Հայի համար այլոց սարյակը սագ է,
Յուր սագը, յուր ազգին մեկ հավի ծագ է,
Հայ երաժիշտ, ինչ կամենաս մվազե,
Նա կուզե սագանդար՝ կաս, չկաս, մեկ է:

Զիվան, թուրք լինելի՞ր՝ սիրուն հիլագնված,
Հայ ազգը չէ սիրում հային երգասաց,
Հայ աշուղ ես, պիտի մեռնիս դու քաղցած,
Իբրև աղքատ Ղազար, կաս, չկաս, մեկ է:
Նա կուզե իբրև աղքատ Ղազար, կաս, չկաս, մեկ է:

Առաջին և երկրորդ քառյակների վերջի երկտողերը կրկնվում են:

44 Անգութ թռչուն

♩. 75 Moderato un poco mosso

Խը-նամ- քող մի փա-կի, աճ-խը-նամ թըռ- չուն,

Ան-գութ թըռ- չուն, տուր քա- րե-րըս, գը- նամ ես,

խը- նամ- գը- նամ ես,

Գա- ցիկ-նեմ, տես-նում եմ վատ բը-նու- թյու- նըդ,

Ան-խիղճ որս- կան թող թա- փեն ար- յու- նըդ:

Խնամքդ մի փակի, աճխնամ թռչուն,
Անգութ թռչուն, տուր քարերս, գնամ ես,

Գառնիկն եմ, տեսնում եմ վատ բնությունդ,
Անխիղճ որսկան թող թափեն արյունդ:

Հրեղեն քամի դուրս ել, հարց արա ծառից,
Մառն արմատախիլ համե արմատից:

Ի՞նչ օգուտ ես քաղում ինձ պես աղքատից
Անգութ թռչուն, տուր քարերս, գնամ ես:

Բոլոր երկտողերը կրկնվում են:

45 Սիրուն թռչուն

♩. 74 Moderato un poco mosso

Ա- դա- չում եմ, ինձ մի հա- մի

Սի- րե- կա- մից, սի- րուն թըռ-չուն,

Խելք ու միտ- քըս դու մի տա- մի

Գա-դա- փա- րից, սի- րուն թըռ- չուն:

Ադաչում եմ, ինձ մի համի
Սիրեկանից, սիրուն թռչուն,
Խելք ու միտքս դու մի տամի
Գաղափարից, սիրուն թռչուն,
Խելք ու միտքս դու մի տամի
Գաղափարից, սիրուն թռչուն:

Երանի բռնեի տուտդ,
Հասկանայի ել ու մուտդ,
Տեսնեի ինչ է օգուտդ
Այդ քարերից, սիրուն թռչուն,
Տեսնեի ինչ է օգուտդ
Այդ քարերից, սիրուն թռչուն:

Գառնիկն եմ, մեկ սիրո գերի,
Նպատակս մի թողի թերի,
Աստված օգնի քեզի վերի
Սուրբ կամարից, սիրուն թռչուն,
Աստված օգնի քեզի վերի
Սուրբ կամարից, սիրուն թռչուն:

46 Հայրենիք

♩. 84 Moderato

Ինչ տեղեկե- կու-
Մեղ-րից կա- րագ
Մեղ-րից կա- րագ

թյուն ձե- գա- մից,
եվ շա- քա- ռից,
եվ շա-քա- ռից,

Գը-րեմ Հայ- ռե-
Քա-ղցր Հայ- ռե-
Գը-րեմ Հայ- ռե-

միք, Հայ- ռե- միք,
միք, Հայ- ռե- միք,
միք, Հայ- ռե- միք:

Օ- ռերս ան-ցան
Գու-ցե հաս- ցը-
Գու-ցե հաս- ցը-

ու-րա-խու- թյան,
նեմ տե-սու- թյան,
նեմ տե-սու - թյան:

Հա- րա- ժամ Տի-
Ա- մուշ Հայ-րե-
Ա- մուշ Հայ-րե-

րո- ջը փառք տամ,
միք, Հայ- ռե- միք,
միք, Հայ- ռե- միք:

Ինչ տեղեկություն ձեզանից
Գրեմ Հայրենիք, Հայրենիք,
Մեղրից, կարագ և շաքարից
Քաղցր Հայրենիք, Հայրենիք:

Օրերս անցան ուրախությամբ,
Հարաժամ Տիրոջը փառք տամ,
Գուցե հասցնեմ տեսության,
Ամուշ Հայրենիք, Հայրենիք:

Ենգին հեռու Հայրենիքից,
Սիրուն, քնքուշ Հայաստանից,
Աշխարհի մեջ ամեն բանից
Քաղցր Հայրենիք, Հայրենիք:

47 Բալասան ծաղիկ

♩. 92 Moderato

Ո՛վ դու ե-դե-մա- բույս, բա-լա-սան ծա- ղիկ,

Բաց-վիր, քո բաց-վե-լու ծա-մա-նակ-նէ հա- սել,

Բաց-վիր և ու- նե- ցիր օ-րեր եր- չա- նիկ,

Բաց-վիր, քո բաց-վե- լու ծա- մա-

նակ- նէ, հաա- տատ- վել է, նակ- նէ հաա:

Տարբերակ

Ո՛վ դու եղեմաբույս, բալասան ծաղիկ,
Ո՛վ դու եղեմաբույս, բալասան ծաղիկ,
Բացվիր, քո բացվելու ժամանական է հասել,
Բացվիր և ունեցիր օրեր երջանիկ,
Բացվիր, քո բացվելու ժամանակն է, հաստատվել է,
Բացվիր, քո բացվելու ժամանակն է, հաս:

Ձմեռն եկավ անցավ, գարուն է արդեն,
Բարեխառն անձրև կգա երկնքեն,
Բարեխառն անձրև կգա երկնքեն,
Ըլ չբացված հողեր չկա բացի քեզ,
Բացվիր, քո բացվելու ժամանակն է հաս:
Բացվիր, քո բացվելու ժամանակն է հաս:

Խղճալի Հրկեզիս մի թողիր տխուր
Ո՛վ դու ամենագեղ, ամենամաքուր:
Ո՛վ դու ամենագեղ, ամենամաքուր:
Վերքով լցված սրտիս ուրախություն տուր,
Բացվիր, քո բացվելու ժամանակն է հաս:
Բացվիր, քո բացվելու ժամանակն է հաս:

48 Այստեղ կա մի քանի գերապատիվ մարդ

♩. 132 Moderato

Այս-տեղ կա մի քա-նի գե-րա-պա- տիվ մարդ,

Կը խըն-դրեմ, սիրտ իմ, սո-ցա մեկ գո- վա-սանք տուր,

Ո-ման-քը ծեր, ո-մանք հայ ե-րի- տա- սարդ,

Ծըշ-մա-րիտ հո-գու տեր, որ-պես վը-ճիտ ջուր,

Ո- ման-քը ծեր, ո-մանք հայ ե-րի- տա-սարդ,

Ծըշ-մա-րիտ հո-գու տեր, որ-պես վը- ճիտ ջուր:

Տարբերակ

Հըր-կեզ երգ ա-սե-լու

Այստեղ կա մի քանի գերապատիվ մարդ,
Կը խնդրեմ, սիրտ իմ, սոցա մեկ գովասանք տուր,
Ոմանքը ծեր, ոմանք հալ երիտասարդ,
Ծջմարիտ հոգու տեր, որպես վճիտ ջուր:

Արտաքուստ և ներքուստ պարզ ու վճիտ եմ,
Եւ հորդափույս աղքյուր ակամը գիտեմ,
Բարության ճեւտնող խոնարհամիտ եմ,
Ու թանձրամիտ հպարտ, ոչ վերի թալուկ:

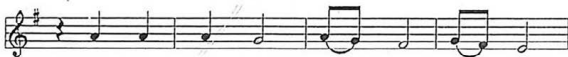
Հրկեզ, երգ ասելու չես քաջե տմազ,
Միճչև մահդ, քանի կենդանի ես, կաս,
Ուր որ երգես, փառք ու պատիվ կստանաս,
Հորինած երգերդ չեմ գնա իզուր:

49 Երկյուղ մի կրիր

♩. 112 Allegretto

Եր- կյուղ մի կը- րիր, իմ հոգ- յակ,

Դու կըռ- վիր Գայլ Վա- հա- նի պես,

Ազ-գիդ հա- մար լեր նը- հա-տակ՝

Մ'ա-մի- կոն- յան Վար- դա- նի պես:

Երկյուղ մի կըրիր իմ հոգյակ,
Դու կըռվիր Գայլ Վահանի պես,
Ազգիդ համար լեր նըհատակ՝
Մամիկոնյան Վարդանի պես:

Ունեցիր ահռելի պատկեր,
Եվ կատարիր առյուծի դեր,
Թշնամույն հմազանդ մի լեր՝
Խուրեցի քաջ Հովնանի պես:

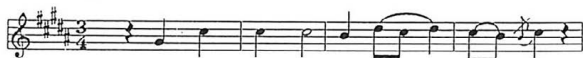
Խնդրում եմ Աստղիկ, միակ,
Շղիր հոգեհան հրեշտակ,
Քաջությամբդ տար հաղթանակ՝
Գուրգեն Աբու Բեջանի պես:

Խոսելով

Ահա դա Ռաշիդի սիրունի Աստղիկն է երգել և ամուսնուն քաջալերել դեպի իր ազգականներին՝ մահմեդական քրդերին կոտորելու համար, և նա իսկույն չափազանցությամբ կոտորած է տվել մեր հակառակորդ դիմադրողներին:

50 Արի որդիս արհեստի տամ

♩. 72 Allegretto

Հայր - Ա- ռի, որ- դի՛ս, ար- հես- տի տամ,

Ար- հես-տի- ցը լավ բան չը- կա,

Ար- հեստ-նէ աղ- բյու- ըն մա- թոր,

Ար- հես- տի- ցը լավ գործ չը- կա:

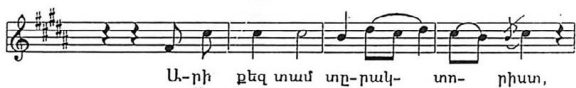
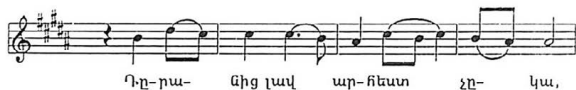
Ա- ռի, դառ- նանք գյու- ըն . նո- ռից,

Հավ գործ կը- տամ քե-զի հան- գիստ,

Ա- ռի, քեզ տամ տը- րակ-տո- ռիստ,

- Հայր - Արի, որդի՛ս, արհեստի տամ,
Արհեստիցը լավ բան չկա,
Արհեստն է աղբյուրը մաքուր,
Արհեստիցը լավ գործ չկա:
- Հայր - Արի, դառնանք գյուղը նորից,
Լավ գործ կտամ քեզի հանգիստ,
Արի, քեզ տամ տրակտորիստ,
Դրանից լավ արհեստ չկա:
- Որդի - Ամբողջ օրը չոլը մնամ,
Ոտից գլուխ մուր կդառնամ,
Գիշերները քուն չունենամ,
Դրանից վատ արհեստ չկա:
- Հայր - Աշխատիր, ունեցիր եռանդ,
Որ զուր չանցնի քո ժամանակ,
Արի քեզ տամ դարբին, մալբանդ,
Դրանից լավ արհեստ չկա:
- Որդի - Գիտես թե մալբանդն էլ մարդ է,
Անասունի ոտք կը քերթե,
Ձին քացկով տա, բերան ջարդե,
Դրանից վատ արհեստ չկա:

- Հայր - Արդեն դարձել ես հասած ծառ,
Աշխատիր չմնաս տկար,
Արի քեզ տամ կոշկակար,
Դրանից լավ արհեստ չկա:
- Որդի - Ես քո ծերուկ խելքիմ աշեմ,
Ամբողջ օրը ասեղ քաշեմ,
Ջահել-ջահել կյանքս մաշեմ,
Դրանից վատ արհեստ չկա:
- Հայր - Արի, վառիր լույս ու լապտեր,
Չափիր երկար ճամապարհներ,
Արի քեզ տամ դարձիր շոֆեր,
Դրանից լավ արհեստ չկա:
- Որդի - Ախ, ինչ վատն է շոֆերի կյանք,
Հարբած է մա տարիմ ու օր,
Մի օր ավտոմ կգցի ձոր
Դրանից վատ արհեստ չկա:
- Հայր - Մի քան ասեմ խելքի մոտիկ
Թող խրատեն քեզ այս մարդիկ,
Արի քեզ տամ դարձիր դերձակ,
Դրանից լավ արհեստ չկա:
- Որդի - Եթե, գիտա, դու իմ հայրիկ,
Կճարես ինձ սիրուն աղջիկ,
Ուտեմ, խմեմ, հետը մամ գամ,
Դրանից լավ արհեստ չկա:

51 Հեռու տեղից մոտդ եկա

♩. 88 Moderato

Հե-ռու տե- ղից մո-տըդ ե- կա,

Բա-րով տե- սա, հո- վիվ, քե- զի:

Հեռու տեղից մոտդ եկա,
Բարով տեսա, հովիվ, քեզի:

Ուրախության մեջ ես ընկա
Բարով տեսա, հովիվ, քեզի:

Հովիվ, քեզիկ մատաղ լինեմ,
Ես ոչ ոքիմ բարե չունեմ:

Կորսվ սիրունիս, ուր գնամ,
Բարով տեսա, հովիվ, քեզի:

Հավել է սարերի ձյունը,
Կոտորվել սրտերի սույնը:

Ավետիք քերի մեր տունը,
Բարով տեսա, հովիվ, քեզի:

52 Մնաս բարով, ես գնում եմ

♩. 84 Moderato

Աղվան - Ա- թի, տես- նամ, ա- զիզ ըն- կեր,

Մը- նաս բա- րով, ես զը- նում եմ,
Գու- ցե վա- տա- նա վեր- ջը մեր,

մը- նաս բա- րով, ես զը- նում եմ,
մը- նաս բա- րով, ես զը- նում եմ:

Օսան - Հո- վիվ ըն- տիր, պատ-վա-կան հյուր,

Հո- վիվ մի' զը- նա, մի' զը- նա,

Ան- գին, թան- կա- գին իշ- խա- նու,
Ան- գին, թան- կա- գին իշ- խա- նու,

Դար- ձիր մի' զը- նա, մի' զը- նա,
Ա- թի, մի' զը- նա, մի' զը- նա:

Աղվան - Աղ- վան-ան, տըր- տում, տը-խտըր եմ,
Այս րո- պե- քե- զի հյուր եմ,

Բեր ե-րես- ան- րըդ համ- բու- րեմ,

Մը- նաս բա- րով, ես զը- նում եմ,

եւ զը- նում եմ:

Աղվան - Արի, տեսնեմ, ազիզ ընկեր,
Մ'նաս բարով, ես գնում եմ,
Մ'նաս բարով, ես գնում եմ,
Գուցե վատանա վերջը մեր,
Մ'նաս բարով, ես գնում եմ:

Օսան - Հովիվ ընտիր, պատվական հյուր,
Հովիվ մի' գնա, մի' գնա,
Անգին, թանկագին իշխանս,
Դարձիր մի' գնա, մի' գնա,
Անգին, թանկագին իշխանս,
Արի, մի' գնա, մի' գնա:

Աղվան - Աղվան եմ, տրտում, տխուր եմ,
Այս բոպե քեզի հյուր եմ,
Բեր երեսներդ համբուրեմ,
Մնաս քարով, ես գնում եմ:

Օսան - Խեղճ Օսանիս քան դժվար է,
Սիրես, Աստված մխթարես,
Ամբողջ կյանքս քեզ համար է,
Արի՛, մի գնա, մի՛ գնա:

Հաջորդող տներում, թվում է թե երգողը շփոթում է Աղվանի և Օսանի ասածները, մենք փորձեցինք կարգավորել, բայց հինգերորդ տունը մի տողով պակաս մնաց:

Աղվան - Արի անենք ուխտ ու պայման,
Երբեք չի հաղթվի սայման (սահման),
Մնաս քարով, ես գնում եմ:

Օսան - Չեմ հոժարի ես այդ բանին,
Այդպիսի անխիղճ պայմանին,
Կյանքս մատաղ իմ Աղվանին,
Արի, մի՛ գնա, մի՛ գնա:

Երրորդ քառյակից մինչև վերջ կրկնվում են քառյակների վերջին երկտողերը:

53 Ազնիվ ընկերից հեռացա

♩. 120 Allegretto animato

Մ. 120 Allegretto animato

Ազ-նիվ ըն-կե-րից հե-ռա-ցւ,

Ե-կա, մա-ցի օ-տու-րու-թյուն:

Տարբերակներ

Սի-րե-լու-ցա կա-Եր-գեթ ու-

Ազնիվ ընկերից հեռացա,
Եկա, մացի օտարություն:
Սիրելուցս կարոտացա,
Նստա, լացի օտարություն:

Երգեր ունեմ առանձին տեղ,
Թիթեռի պես վառա անմեղ:
Ես եմ այստեղ, սիրունիս այնտեղ,
Լավ հասկացիր օտարություն:

Եկա, մացի օտար աշխարհի,
Երկինք վրես մութն ու խավար:
Աղվանն եմ հասկացիր հար,
Վերքս բացիր օտարություն:

54 Ինձանից չնեղանաք

♩. 88 Moderato

Ին-ձա-նից չը-նե-ղա-նաք, հա-մեստ քույ-րիկ- ներ,

Չը-կար-ծեք ե-կել եմ, այս-տեղ կը-մը- նամ,

Ու-զում եմ իմ սիր-տըս ձե-զա- նով բա-նամ,

Մի բա-ժակ ջուր տը-վեք, խը-մեմ ու զը- նամ:

Եզ-րով կանց-կա-ցը-նեմ, նամ-փեմ ձեզ լի- նի,

Սըր-տիս մե-ջը կա էլ ցա- վի կըսկիծ- ներ,

Թույ-նը ես կը- խը-մեմ, մեղ-րը ձեզ լի- նի,

Ես Ասլիմ-եմ, սը- գա- վոր-ված եմ,

Քյա-րա- միս կոր- ցը- րել

եմ, ես մո- լոր ված եմ:

Ինձանից չնեղանաք, համեստ քույրիկներ,
Չկարծեք եկել եմ, այստեղ կմնամ,
Ուզում եմ իմ սիրտս ձեզանով բանամ,
Ուզում եմ իմ սիրտս ձեզանով բանամ,
Մի բաժակ ջուր տվեք, խմեմ ու գնամ:

Եզրով կանցկացնեմ, ճամփեմ ձեզ լինի,
Սրտիս մեջ կա էլ ցավի կսկիծներ,
Սրտիս մեջ կա էլ ցավի կսկիծներ,
Թույլն ես կխմեմ, մեղրը ձեզ լինի:

Ես Ասլիմ եմ, սգավորված եմ,
Ես Ասլիմ եմ, սգավորված եմ,
Քյարամիս կորցրել եմ, ես մոլորված եմ:

55 Սիրուն կաքավ

♩- 132 Allegro

7. 132 Allegro

 ինձ- մից ձե- գի
 չի գա վը- մաս,
 Մի-րոն կա-քա՛վ, . ես որ- սորդ չեմ,
 ին- չու ի- գուր
 մե- ու կեր- թաք,
 Մի- րոն կա-քա՛վ, ես որ-սորդ չեմ:

Ինձնից ձեզի չի գա վնաս,
Սիրում կաքավ, ես որսորդ չեմ,
Ինչու իզուր հեռու կերթաք,
Սիրում կաքավ, ես որսորդ չեմ:

Փափագ եմ, ձեզ քիչ մտիկ տամ,
կուզեմ ձեզ մոտ սիրուն ման գամ,
Երգ ու պարով կուզեմ խաղալ,
Սիրուն կաքավ, ես որսորդ չեմ:

Ճամփորդ եմ, զընում եմ ճամփա,
Երգիչ եմ, երգում եմ հիմա,
Բազե չունիմ թևիս վրա,
Սիրուն կաքավ, ես որսորդ չեմ:

Քարամ, ունիս մի հատ փափագ,
Ջեռքի սագի քաղցր նվագ,
Ջեզ է գալիս արագ, արագ,
Սիրուն կաքավ, ես որսորդ չեմ:

56 Անթառամ վարդի սիրուց

♩. 92 Allegretto con anima

Ան- թա- ռամ ալ վար- դի սի- րուց,

Խը- միր, կա- սեմ՝ ա- մուշ լի- գի,

Մեղ- րի մը- մամ քաղ- ցըր բա- ժակ,

Խը- միր, ա- սեմ՝ ա- մուշ լի- գի:

Գի- մու բա- ժակ՝ մեր հար- գե- լի,

Թե- կուզ ով որ կը- վա- յե- լի,

Կը- վար- տի- րիմ ա- ռատ լի- գի,

Ամթառամ ալ վարդի սիրուց,
Խմիր, կասեմ՝ անուշ լիմի,
Մեղրի մման քաղցր բաժակ,
Խմիր, ասեմ՝ անուշ լիմի:

Գինու բաժակն էր հարգելի,
Թեկուզ ով որ կվայելի,
Կվարտիրիմ առաւ լիմի,
Խմիր, ասեմ՝ անուշ լիմի:

Պայծառ, քեզ կը հարգեմ արդար,
Ընկերներիդ հետ հավասար,
Ով իմ ճշմարիտ բարեկամ,
Խմիր, ասեմ՝ անուշ լիմի:

Բոլոր քառյակների վերջի երկտողերը կրկնվում են:

ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ

57 Սուրբ երգեհոն (Կոմիտասի)

♩. 92 Andantino

Չը-թո-ղե-ցիր եր-զը մե-ռնի, վար- դա-պե՛տ,

Խա-զին տը-վիր, որ կյանք առ- մի, վար- դա- պե՛տ,

Հիմ Գողթանից դեռ շատ ա-ռաջ ծըն-ված ես,

Փառ-քըդ բե-րիր դա- րիս խառ-միր, վար-դա-պե՛տ:

Սուրբ եր- գե- հոն հա- մաա- փյուտ,

Ջայ-ցիր, խո- սիր, մի՛ մը- նար լուտ,

Մի նա-հա- տակ ու ծը- վատ- ված,

Զըրոդեցիր երգը մեռնի, վարդապե՛տ,
 Խաչին տըվիր, որ կյանք աննի, վարդապե՛տ,
 Հին Գողթանից դեռ շատ առաջ ծնված ես,
 Փառքդ բերիր դարիս խառնիր, վարդապե՛տ։

Սուրբ երգեհոն համասփյուտ,
 Զայնիր, խոսիր, մի՛ մնար լուռ,
 Մի՛ նահատակ ու ծվատված,
 Ազգի մըռմոտ, Կոմիտա՛ս։

Ասում էին, թե հայ ազգին երգ չկա,
 Հայկի այգում ուրույն համով բերք չկա,
 Անգուգական մեր քանքարը փրկեցիր,
 Քո ձեռքի պես հրաշագործ ձեռք չկա։

Վշտով լեցուն, Փարիզի մեջ մահ գտար,
 Անմահ էակ, միթե՞ մահվան գոգ մտար,
 Երգիչ Հայրիկ, մեծին երբեք մահ չկա,
 Ապրում է հար, հավերժ անմահ դարեդար։

Քառյակների ու կրկներգերի վերջին տողերը կրկնվում են։

58 Կոմիտաս

♩. 104 Allegretto

Բա- ցի կա հայ,

կա հա-յու-թյուն,

Ա- ցու- ցող կա,

Կո- մի- տա'ս,

Ան-լը- ուն լի զան- զա- կա- տուն,

1.

Եր- գի ար- քա,

Կո-մի-տա'ս,

2.

ար- քա,

Կո- մի- տաս:

Փա- րի- զի մեջ

քը-սան տա-րի

Տըն- քա- յիր դու

զար- կից չա- րի,

Քանի կա հայ, կա հայություն,
Անունդ կա, Կոմիտա՛ս,
Անլուելի զանգակատուն,
Երգի արքա, Կոմիտա՛ս:

Ո՛վ կարգավոր լույս վարդապետ,
Հոգով երգի, աշխարհի հետ,
Անգուգական արվեստագետ,
Քո պես քիչ կա, Կոմիտա՛ս:

Ծատ լուսավոր մտքեր արժան,
Մորթեց յաթաղանը դաժան,
Սևակ, Զոհրապ ու Վարուժան,
Եղեռնի վկա, Կոմիտա՛ս:

Իթիհատի անարժ դեղը
Հանեց արյուն հորդ հեղեղը,
Մթագնվեց քո ուղեղը
Ու կտնջա, Կոմիտա՛ս:

Փարիզի մեջ քսան տարի
Տնքացիր դու զարկից չարի,
Հայրիկը միշտ կազդարարի՝
Կա՛, հավետ կա՛, Կոմիտաս:

Բոլոր քառյակների վերջին երկու տողը կրկնվում է:

59 Պարույր Սևակին

♩. 108 Allegretto

Դա-ժան ցա-վից Հայ աշ-խարհ-նե մոր-մո- քում,

Մըր-մուռ տի-րեց ա-մեն սըր-տում ու հո-գում,

Չար վայր- կյա-նը խը-լեց տա-րավ Սե-վա- կիմ,

Ան-մը-խի-թա-ր, - իր մեծ կո-րուստ- անք սը- գում:

Ե- տը բե- բե- բը, մի՛ տա- բեք,

Նա ծըն- վել էր նոր Նա- րեկ,

Մ'ար գը- լա- կան հան-ճա- լին,

Սև հո- ղի տակ մի մա- րեք:

Ետ բև- րեք, մի տա- նեք,

Նա ծնվել էր մոր Նա- ղեկ,

Մեր զը- րն- կան հան- ճա- րին,

Սև հո- ղի տակ մի մա- րեք:

Դաժան ցավից Հայ աշխարհն է մորմոքում,
Մրմուռ տիրեց ամեն սրտում ու հոգում,
Չար վայրկյանը խլեց տարավ Սևակին,
Անմխիթար, իր մեծ կորուստն ենք սգում:

Ետ բերեք, մի' տարեք,
Նա ծնվել էր մոր Նարեկ,
Մեր գրական հանճարին,
Սև հողի տակ մի մարեք:

Երգիչ Հայրիկ, մի հրագ ես շատ աղուտ,
Ծրագն ինչ է Արեգակի լույսի մոտ,
Մեր բոլորին ալֆան էր ու օմեգան,
Չասված խոսքին, ախ մնացինք մենք կարոտ:

60 Քույրիկ

♩. 92 Andantino

Փըր-փը-րա- տես ու դա- ժան

Ե- փը- րա- տի ջու- րը,

Խը- լեց ու տա- րակ,

Իմ մի- յակ բույ- րը,

Տաա- նու- հինգ թը- վից,

Ան- ցավ մոտ կես դար,

Դար- ձյալ չի բուծ- վել,

Փրփրատես ու դաժան
Եփրատի ջուրը,
Խըլեց ու տարավ
Իմ միակ քույրը,
Տասնութինգ թըվից,
Անցավ մոտ կես դար,
Դարձյալ չի բուժվել,
Սրտիս մըրմուռը:

Քույրիկ ջան, քույրիկ,
Ես քույրիկ չունեմ,
Արի քեզ տանեմ,
Ինձ քույրիկ անեմ:

Ու գետը տարավ
Գետը անիրավ,
Այն ես չգիտեմ,
Ում բաժին արավ,
Եղբորը թողեց,
Վշտով պարուրված,
Ու անվերադարձ
Քույրիկս կորավ:

Իսկ դու, քույրիկ ջան,
Քրոջս ես նման,
Քույրիկ կանչելով,
Ես գտնեմ դարման:
Երգիչ Հայրիկն եմ,
Գլթոտ եղբոր պես,
Աղաչում եմ քեզ,
Անչափ, անսահման:

61 Գնացել են անդարձ

♩. 62 Moderato maestoso

Հիմ ա- վամ-դույթ- մե- ըը մեր սուրբ հայ- ըե- թի,

Գը- մա- ցել են ան- դարձ, էլ հետ չեն դառ- մա:

♩. 94 Un poco piu mosso

Ա- մեն տե-սան- կյու-մից թե' չար, թե' բա- թի,

Գը- մա- ցել են ան-դարձ, էլ հետ չեն դառ- մա:

Գը- մա- ցել են ան-դարձ, էլ հետ

չեն դառ- մա:

Հիմ ավանդույթները մեր սուրբ հայրերի
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:
Ամեն տեսանկյունից թե' չար, թե' բարի,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Հին խարազ սալերը սապոնի կոտոշով,
Բարդոց էին գնում եզնով ու զոմեշով,
Բեր գնացող կանայք ձիով ու էշով,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Հին բրգաձև տները մեկ-մեկ Սիս, Մասիս,
Դեռ կանգնած են առջև սեփական աչքիս,
Յոթ շաբաթ երդիկից կախված ակլատիս,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Կամն ու կանանդեն վերացաք,
Էլ ոչ թեղ, ոչ էրան, ոչ կալ ու մարագ,
Ոչ աշան քաշել, ոչ ավլել թեղի տակ,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Տատիս սրտանոցը, մեջքի լայն գոտին,
Յոթ տապակ շալ դեյրեն հասնում էր գետին,
Ոսկե խարանֆիլը, որ զարդն էր քթին,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Տարվում էին յոթ շաբաթվա մեծ պասով,
Ձերով ճմուռ ուտում էինք հավեսով,
Աշուղ Հայրոն Ղարաբաղի իր սագով
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Ռեսի ձիթհանքի գոմշի փնչոցը,
Գելիազի հասնելը կախտան չոոցը,
Ջագյան զեմբիլների ձեթ ջըլջըլոցը,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Սիրական, Աղաբեկ, Սարիբեկը վարպետ,
Ցնծում էին, երբ կարասն էր լցվում ձեթ,
Բալագ Գևորգ մեծ սակառն էլ իր հետ,
Գնացել են անդարձ, էլ հետ չեն դառնա:

Յուրաքանչյուր քառյակի վերջին տողը կրկնվում է:

62 Երդում

Ճ. 112 Allegretto

Հայ-րիկ, հա- յոց սերտ բա- րե- կամ

Փըր-կո- դը ոռւս- ցէ հա- րա- ժամ,

Չենք մո- ուս-նա սեր- մու խը- մամ:

Աբովյանը հայրենասեր
Տվեց ազգ սիրելու պատվեր,
Լսեք, հայ երիտասարդներ:

Կրկներգ- Մ'եր Հայրենիք, սեր Հայրենիք,
Վե՛հ Հայրենիք չմոռանաք,
Թեկուզ մահատակ էլ դառնանք:

Ավարայրում զոհվեց Վարդան,
Ազան հռչակվեց Հայաստան,
Մեծերը մեզ ամենօր կտան:

Կրկներգ

Ավարայրի դաշտին աշենք,
Վարդան, Խորեն, Ատոմ հիշենք,
Ազգության ծառը չտաշենք:

Կրկներգ

Կորցրեցինք Անի ու Վան,
Բայց ճառագեց մոր Երևան,
Կանգ չի առնի մեր քարավան:

Կրկներգ

Մեր կենաց դեմ սուսեր, սվին,
Մահն էր արարել մեզ հիմնովին.
Մատաղ եմ ծագող Արևին:

Կրկներգ

Հայրիկ, հայոց սերտ քարեկամ՝
Փրկող ոռան է հարածամ,
Չենք մոռանա սերն ու խնամ:

Կրկներգ

Կրկներգերը երգում են երկուսկամ անգամ:

63 Հայոց ճրագը

♩. 112 Allegretto

Ձոր-սը հա- զար տա- րի, որ միշտ

Վառ-վում է հա- յոց ճը- րա- գը,

Կյանքում կը- րե- լով ցավ ու վիշտ.

Վառ-վում է հա- ոց ճը- րա-գը, կյանքում րա-:

Ձորսը հազար տարի, որ միշտ
Վառվում է հայոց ճրագը,
Կյանքում կրելով ցավ ու վիշտ,
Վառվում է հայոց ճրագը:

Հայրի՛կ, մեծ է աման ձեռի,
Չի վերջանա ալմ, չի հատի,
Դեմ դիմաց մայր Արարատի,
Վառվում է հայոց ճրագը:

Քաղաքների վերջին երկու տողերը երգվում են երկուսկան անգամ:

64 Տառերն հայոց

♩. 114 Andantino

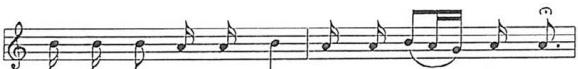
Մա- հա- մերձ տըն-քում էր մայր Հա- յա- տա- նը,

Բը-ժիշկ ե- ռե- վա- ցին տա-նե- թըն հայ- ոց,

Օ- տա- թը բե- թել էր մահ- վան պա-տա- նը,

Հա-րու-թյուն տը- վե- ցին տա- նե-թըն հա- յոց,

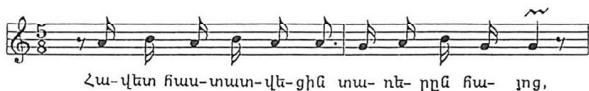
Օ-տա- թը բե- թել էր մահ-վան պա-տա-նը,

Հա-րու-թյուն տը- վե- ցին տա- նե- թըն հա- յոց:

Եր- գիչ Հա- թի- կը գի- տի քիչ դըր- վագ,

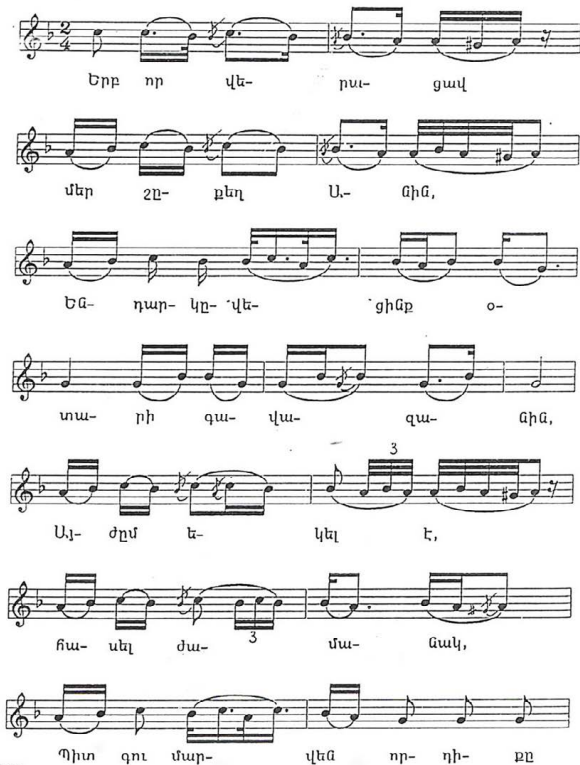
Մահամերձ տնքում էր մայր Հայաստանը,
Բժիշկ երևացին տառերն հայոց,
Օտարը բերել էր մահվան պատանը,
Հարություն տվեցին տառերն հայոց:

Երգիչ Հայրիկը գիտի քիչ դրվագ,
Բայց այժմ նրանք դարձել են հավաք,
Մատենադարանի անխախտ հարկի տակ,
Հավետ հաստատվեցին տառերն հայոց:

Քաղաքների վերջին երկու տողերը կրկնվում են:

65 «Արմենիա» լողա

♩. 65 Andantino

Երբ որ վե-րսւ-ցաւ
մեր շն-քեղ Ա.-նին,
Են-դար-կը վե-ցինք օ-
տա-րի գա-վա-գա-նին,
Այ-ծըմ ե-կեղ է,
հա-սեղ ժա-մա-նակ,
Պիտ գու մար-վեմ որ-դի-քը

Մայ- Հա- յաւ- տա- ցի:

Նը- կա- տիր, ա- սա
 թող Հալ- րե- ցիք գա,
 Բախ- տի հար- վա- ծը
 հա- յի- ցը ցը- րել է,
 Բալ է մայր հո- ղից
 մը- ցա բա- ցա- կա:

Երբ որ վերացավ մեր շքեղ Անին,
Ենթարկվեցինք օտարի գավազանին,
Այժմ եկել է, հասել ժամանակ,
Պիտ գումարվեն որդիքը Մայր Հայաստանի:

Կրկներգ «Արմենիա», լողա ավեր հեռավոր,
Ու սփյուռքիցը բեր մեր պանդուխտ եղբոր:

Եղիր ամեն տեղ, ուր որ մի հայ կա,
Նկատիր, ասա թող Հայրենիք գա,
Բախտի հատվածը հային ցրել է,
Բավ է մայր հողից մընա բացակա:

Կրկներգ

Խփվել է հովիվ, ցրվել է հոտը,
Այլոց մնացել մեր սուրբ արոտը,
Քեզ է վիճակվել ազգահավաքը,
Բեր, պանդուխտ եղբորս առնեն կարոտս:

Կրկներգ

Դժվար է, դժվար, ո՛վ երգիչ Հայրիկ,
Որ մարդն ապրի առանց հայրենիք:
Իմ Հայաստանի ծակող դավ փուշը,
Կենսատու է, քան օտարի ծաղիկ:

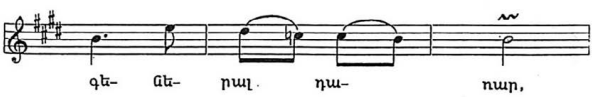
Կրկներգ

Կրկներգը երգվում է երկուական անգամ:

66 Անդրանիկին

♩. 82 Allegro

Քո սիրած ազգն է քեզ գովաբանում,
Հայ ազգի հերոս, անմա'ն Անդրանիկ,
Փայլուն հաղթանակիդ նրբեր են երգում,
Հայ ազգի հերոս, անմա'ն Անդրանիկ:

Քսաներորդ դարում գեներալ դառար,
Յոթանասուն փայլուն հաղթանակ տարար,
Անմեղ ազգիդ արյան վրեժն առար,
Հայ ազգի հերոս, անմա'ն Անդրանիկ:

Մթության մեջ որոնում էիր թշնամուդ,
Քո սրից կաթում էր դաճիճի արյուն,
Աշխարհով մեկ տարածվել է քո անուն,
Հայ ազգի հերոս, անմա'ն Անդրանիկ:

Ոսկուց մեդալներ կուրծքիդ զարդարված,
Կովի համար է պարգևել Աստված,
Թշնամու դիեր ոտքիդ տակ փոված,
Հայ ազգի հերոս, անմա'ն Անդրանիկ:

Քեզ մամն քաջեր ունի Հայաստան,
Այծմյան պարծանք մարշալ Բադրամյան,
Մեծ հաղթանակով մտավ Գերմանիա,
Իսկ ես Մացակս ձեր զինված ծառա:

Երկրորդ քառյակից սկսած, կրկնվում են քառյակների վերջին երկու տողերը:

67 Ծճմարիտ կախարդ

♩. 128 Allegretto animato

Ծըճ-մա-րիտ, կա- խարդ է աշ-խար- փս կար-գը,

Մի սի-րուն տե- սար, այն է բը- նու- թյան գար- դը,

Մարդ կա կա- խար- դեւ է քո չըք- մադ բախ- տը,

Մի- եվ-նույ- նէ, թող-նե- լու եմք այս աշ- խարհ:

Ա-սենք, թե պար- տե- գում սի-րա- ծիդ գըր- կած,

Իսկ ծա-ռա-նե քըդ պատ-րաս-տում եմ խո- բո- ված,

Ա- դա-մանդ կըրծ-քի մեջ գը- լու- խըդ դըր-ված,

Ծմարիտ կախարդ է աշխարհիս կարգը,
Մի սիրումի տեսար, այն է բնության զարդը,
Մարդ կա կախարդել է քո չքնաղ բախտը,
Միևնույն է, թողնելու ենք այս աշխարհ:

Ասենք թե պարտեզում սիրածիդ գրկած,
Իսկ ծառաներդ պատրաստում են խորոված,
Ադամանդ կրծքի մեջ զըլուխդ դրված,
Միևնույն է, թողնելու ենք այս աշխարհ:

Ուզում ես դարձիր արքայի զավակ,
Երկրագունդը դեկավարիո դու մենակ,
Դարձիր երկիր, լուսնյակ, շարժիր մեծ բանակ,
Միևնույն է, թողնելու ենք այս աշխարհ:

Նստում եմ այգումս, նայում եմ ծառին,
Դատապարտեմ նեղացումն աշխարհքին,
Դառն պտուղ քաղցր է թվում իմ աչքին,
Միևնույն է, թողնելու ենք այս աշխարհ:

Իմչեր ես դու պահանջում Մացակ Գևորգի,
Ոչինչ չունեմ, բացի մերկացված ամձից,
Ով է իր հետ տարել քո չքնաղ գանձիդ,
Միևնույն է, թողնելու ենք այս աշխարհ:

Երկրորդ և հաջորդող քառյակների վերջին երկտողերը կրկնվում են:

68 Յոթ կին

♩. 84 Moderato

Յո- թը կին ա- նե- ցի

էս տաս- նութ տա- րում,

Իբ-րեկ սո- խակ ման կու- գա- յի սա- րե- րում,

Նը- րանց սեր- անք վա-րա-

րել իմ սըր- տում,

Ինչ գը- ման եր-ջա-նիկ չը-կար աշ- խարհ-քում:

Երկ- րորդ կնո- չի- ցըս ստա- ցա

զույգ տը- դա մը- վեր,

Ինձ տը- վին աշ-խարհում ե- դած բո- լոր սեր,

Յորթ կին առեցի ես տասնութ տարում,
Իբրև սոխակ ման կուգայի սարերում,
Նրանց սերն էր վարարել իմ սրտում,
Ինձ մման երջանիկ չկար աշխարհքում:

Երկրորդ կնոջիցս ստացա զույգ տղա մվեր,
Ինձ տվին աշխարհքում եղած բոլոր սեր,
Ես էլ դարձա սիրված հայրի անվան տեր,
Բախտս թույլ չտվեց վայելեմ այդ սեր:

Հանկարծ սիրած կինս դարձավ շահմար օձ,
Կյանքս թույնեց, մտավ ուրիշ մարդու ծոց:
Հրդեհ տվեց, երևում է մրա բոց,
Տունս աղմուկ ընկավ, սաստիկ լաց ու կոծ:

Երրորդ, չորրորդ կինը մարտ ամսի մման,
Իմ կյանքս ավերեցին, անդունդը տարան:
Հինգն ու վեցն էլ աշնան փոթորկի մման,
Տերևաթափ արին, դարձա մուրացկան:

Իմ կյանքիս սիրելի, առաջին կույսը
Ես տվի ուրիշի, սիրի մյուսը:
Իմ ձեռքովս հաճի իմ աչքի լույսը,
Հիմա որի վրա դնեմ իմ հույսը:

Քարտաշ Մ'ացակ երգեց աչքով տեսած բան,
Գալիք սերունդները թող լավ հասկանան,
Այսպես տխմար գործից միշտ հեռու մնան,
Առաջի կինն է մարդու կյանքն ու ապագան:

Երկրորդ քառյակի առաջին երկտողի մեղեդին, չնչին տարբերակումներով,
երգվում է մինչև երգի վերջը:

69 Օղիմ հաղթեց

♩. 108 Andantino

Լը- սեք, գո- վեմ իմ գի- տու- թյուն,

Հավ գար-գա- ցած դա- տո- դու- թյուն,

Այս-պես ա- սած, իմ գի- տու- թյան,

Հար- բած օր-վաս հա- ջո- դու- թյան:

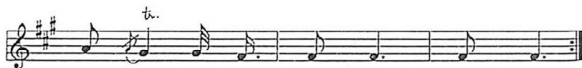
Ինչ պա- տա-հեց այս- պես մի բան,

Ես գը- մա- ցի հար- սան- լաց տուն,

Օ- դի խը- մի տա- սը ստա-կան,

Խոր- տա- կե- ցի իմ գեր- դաս- տան:

Լսեք, գովեմ իմ գիտություն,
Լավ զարգացած դատողություն,
Այսպես ասած, իմ գիտությամ,
Հարբած օրվա ճաշողության:

Ինձ պատահեց այսպես մի բան,
Ես գնացի հարսանյաց տուն,
Օղի խմի տապը ստակամ,
Խորտակեցի իմ գերդաստան:

Թույնի կաթիլ այս դառն օղին,
Իսկույն հաղթեց իմ ուղեղին:
Հավասար դարձա սև հողին,
Վայ գա, տանի շատ խմողին:

Տեսեք, թե օղին ինչ արավ,
Ուժս սառավ, խելքս տարավ,
Տեսեք իմ արևս մարավ,
Գիտությունս գնաց կորավ:

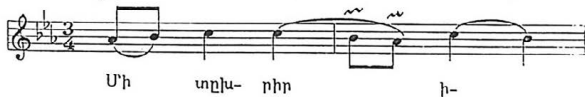
Ամո՛թ հարբած մարդու ցեղին,
Նախատանք ստացող տեղին,
Ոչ ոք չի հաղթում ուղեղին,
Եթե չըլնի էս դառն օղին:

Մացակ, դու քու մեղքը քավե,
Ծատ խմելը դա հանցանք է,
Հասկացողիմ ամոթանք է,
Տգետին համար պարծանք է:

Բոլոր քառյակների վերջին տողերը կրկնվում են:

70 Մառախուղ

♩. 128 Allegro

Մի տխրիր իզուր տեղ, համբերե, սրտի՛կ,
Երկինքն շարունակ ամպամած չի մնա,
Բնության գեղեցիկ մարդն էլ մեկ ծաղիկ,
Մառախուղն ինքն իրեն կանցնի, կը գնա:

Գորշ ամպերը հանկարծ պատում են սարին,
Այդ տեսարան մարդկանց տխուր կթվա,
Չէ որ արև պիտի կյանք տա աշխարհին,
Մառախուղն ինքն իրեն կանցնի, կգնա:

Կտեսնես, կփայլե պայծառ արեգակ,
Այս լեռների խավար շուտ կչքանա,
Սիրով կհամբուրվեն արտույտն ու սոխակ,
Մառախուղն ինքն իրեն կանցնի, կգնա:

Աշխարհումս չկա այնպես արարած,
Որ միգչև կյանքի վերջ մա մնա ուրախ,
Անկախ իր կամքից մա կտխրի հանկարծ,
Մառախուղն ինքն իրեն կանցնի, կգնա:

Այսպես է քնական կյանքն աշխարհում,
Տխրությունից հետո միշտ ուրախություն,
Վիշտը տարավ, կրեց Մացակ Գևորգին:

Առաջին, երկրորդ և երրորդ քառյակների վերջին երկտողերը կրկնվում են:

71 Աստղածորի ջուրը

♩. 132 Allegro

Աստ-ղա- ձո- րի է- շի ֆեր- ման

Ար- դեմ դար- ձել է պատ- մա- կան,

Լը- սող- նե- րը չը- զար- մա- նան,

Կու- զեմ տես- նել, թող մեզ մոտ գան:

Աստղածորի էշի ֆերման
Արդեմ դարձել է պատմական,
Լսողները չզարմանան,
Կուզեմ տեսնել, թող մեզ մոտ գան:

Լուսավոր է քսաներորդ դար,
Նոր կյանք է բերել մեզ համար,
Էշեր ենք պահում հավասար
Մեզ են գովում ամբողջ աշխարհ:

Երազանքի այս տեսարան,
Մեկական էջ մարդկանց դուան,
Ջուր կրելով՝ մեջքեր ծուան,
Այս բան չունի արտասահման:

Բախտավոր եմ այս աշխարհում,
Գյուղն էլ էսօր ջուր է կրում,
Մանավանդ, այս դարում,
Մարդն է թափանցել տիեզերքում:

Գյուղի հոգսեր թեթևացան,
Չլողացողն էլ լողացավ,
Գլխացավն էլ, գրիպն էլ անցավ,
Մարդկանց խիղճը հանգստացավ:

Գյուղին պետք չէ ուղիական,
Ոչ էլ գոտնա, մվագարան,
Անչափ քաղցր է էշերի ձայն,
Անկարայի երգի մման:

Անթիվ դարեր եկան անցան,
Հիշատակ թողեցին անցան,
Եզներ, գոմեշներ վերացան,
Հիմա էլ էշեր բազմացան:

Աստղածորն է դրախտային,
Ծուռով կանցնի Ամերիկային,
Կսպասենք Ծակքարի ջրին,
Փառք էշերից ազատվեցինք:

Խնդում եմ Մացակ Գևորգի,
Հոգսերից փրկեց իր հոգին,
Ունի երկու էշ թանկագին,
Հասել է իր մպատակին:

Բոլոր քառյակների վերջին երկտողերը կրկնվում են:

72 Հայտնիք ինչ էր մեղքս

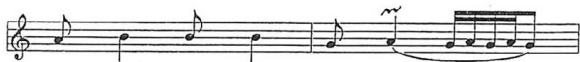
♩. 96 Allegretto

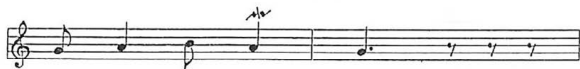
Հայտ-նիք, ինչ էր մեղ-քըս,

հար-գե-լի ըն-կեր,

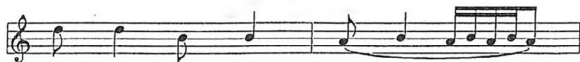
Որ դուռն ին-ձի ա-րիք

ալս-տեղ բան-տար-կյալ:

Բան-տար-կե-ցիր ին-ձի

ա-ռանց ո-րոշ-ման,

Ա-սա, ինչ էր մեղ-քըս,

Հայտնիր, ի՞նչ էր մեղքս, հարգեի ընկեր,
Որ դու՛ն ինձ արիր այստեղ բանտարկյալ:
Բանտարկեցիր ինձի առանց որոշման,
Ասա, ի՞նչ էր մեղքս, Վահրամ Մովսիսյան:

Նայում եմ չորս կողմս, դուռ փակ է վրաս,
Մտածում եմ, արդյո՞ք ինչ արի վնաս,
Հեռախոսը մոտս էր, հայտնեցի վնագ,
Խնդրեք Մովսիսյանին՝ դուռ բացի վրաս:

Ինչու համար մնացի ես Գյուլ գյուղումը,
Հանկարծ բանտարկվեցա գրասենյակում,
Չգիտեմ իմ տեղս, որ գամ օգնության,
Գո՛ւն հայտնեիր բոլոր, Վահրամ Մովսիսյան:

Լուսամուտի տակով մեկ աղջիկ անցավ,
Խնդրի, որ դուռը բաց, վրաս բարկացավ,
Իբր ցավս քիչ էր, մորից շատացավ,
Միթե արժան էր ինձ, Վահրամ Մովսիսյան:

Ինձ հետ եղած ընկերները մոռացան,
Թողին գրասենյակի դուռը փակ վրաս,
Չմոռանաս երբեք, Գառնիկ Ազիզյան,
Դու քո արածն արիր, Վահրամ Մովսիսյան,
Չմոռանաս երբեք, Գառնիկ Ազիզյան,
Դու քո արածն արիր, Վահրամ Մովսիսյան:

Երկրորդ և հաջորդող քառյակների վերջին երկտողերը կրկնվում են:

73 Բարի ծնողի զավակներ

♩. 100 Moderato un poco animato

Բարի ծնողի զավակներ,
Այսօր կլնեք ամուսիններ,
Ունեք քավոր, բարեկամներ,
Խմում եմ քաղցր կեանքներ:

Ձեզ բաժակ նվիրեց քավոր,
Խոսք եք տալիս օրինավոր,
Խմեք, ասեք շատ անուշիկ,
Որ լավ գովա Ազիզյան Գառմիկ:

Քառյակների վերջին երկու տողերը կրկնվում են:

74 Մարտունու գովքը

Moderato

Piu mosso

Առաջ չկար ուռենու ծառ,
Այժմ՝ Միչուրիմյան անտառ,
Հազար տեսակ պտղատու ծառ,
Ունես դու, Մարտունու շրջան:

Ամեն կոլխոզնիկի դուռն,
Մրգերով լի ծառեր շատ կան,
Կոլխոզ այգիներ բավական
Ունես դու, Մարտունու շրջան:

Հայր առաջնորդ, մեծ իմաստուն,
Պարգևեց մեզ հիմնարկություն,
Պատմիր, Ազիզյան Գառնիկ, դուր
Հաջողությունը Մարտունուն:

75 Օսան

♩. 92 Moderato con anima

Բա- րի ող-ջույն իմ սի- րե-լի, Նախ-կին սի- րա հար Օ- սան,

Ա- հա այս-օր որ քեզ տե- սա, Հին դար-դե-րըս թա-զա- ցան:

Հի- շե- ցի մեր ջա- հել օ-րեր, Ափ-սու ե-կան անց կա- ցան,

Այն օ- րե- րից մին-չեվ այս-օր, Եր- սուն տա- րի- ներ ան-ցան,

ներ ան-ցան:

Բարի ողջույն իմ սիրելի,
Նախկին սիրահար Օսան,
Ահա այսօր որ քեզ տեսա,
Հին դարդերս թազացան:

Հիշեցի մեր ջախել օրեր,
Ափսոս եկան անցկացան,
Այն օրերից մինչև այսօր,
Երեսուն տարիներ անցան:

Արի՛, իմ սիրելի Օսան,
Արի՛, հիշեճք այն օրեր,
Որ միասին անց էինք կացնում,
Այն ծաղկաշատ սարն ի վեր:

Երբ սկսվեց Հայրենական,
Մեծ պատերազմն ավեր,
Կիսատ մնացին մեր սիրավառ,
Ու քաղցրալի համբույրներ:

Թե՛ իմ, թե՛ քո գլխի վրա,
Սպիտակ մազերը շատ կան,
Այդպես է կյանք բնական,
Միշտ ուրախ, երջանիկ ապրես,
Իմ հին սիրահար Օսան:

Իմացիր, քեզ չի մոռանում,
Երբեք Գառնիկ Ազիզյան,
Իմացիր, քեզ չի մոռանում,
Երբեք Գառնիկ Ազիզյան:

Երկրորդ, չորրորդ և վեցերորդ քառյակների վերջին երկտողերը կրկնվում են:

76 Սև սառ

♩ 70 Moderato

Իմ հայ- ըն- մի սի թում Սեղ սար,
Պետք է ա- սեմ դը- թախ- տա-վայր,
Թե որ կու-զես ապ-րել եր- կար,
Մի քա- մի օր զը- մա Սեղ սար:

Իմ հայրենի սիրուն Սև սար,
Պետք է ասեմ դրախտավայր,
Թե որ կուգես ապրել երկար,
Մի քանի օր գնա Սև սար:

Ունես շքեղ բարձր գազաթ,
Բուրմունքիդ հարբեցնում է մարդ,
Հազար տեսակ ծաղիկ ու վարդ,
Ունես, ի՛մ հայրենի Սև սար:

Մարտունու շրջան բարձրադիր,
Գեղհովիտի սարն եւ ընտիր,
Գառնիկ Ագիգյան, դու գովիր
Իմ հայրենի սիրուն Սև սար:

77 Երազ չէ ինչ է

♩. 1:6 Agitato

Ա-սա, իմ բա-

րե-կամ, հը-մուտ գիտ-նա-

կան,

Ա-սա, կյանքըն

ար-դյոք ե-րազ չէ, ինչ է:

Գո-նե մի դար ան-գամ ապ-րել չես կա-րող,

Այդ կարճ կյանքով-ապ-րել ե-րազ չէ, ինչ է:

Գո-նե մի դար ան-գամ ապ-րել չես կա-րող,

Այդ կարճ կյանքով-ապ-րել

ե-րազ չէ, ինչ է:

է:

Ասա, ի՞մ բարեկամ, հմուտ գիտնական,
 Ասա, կյանքն արդյոք երազ չէ, ի՞նչ է:
 Գոհեմ մի դար անգամ ապրել չես կարող,
 Այդ կարճ կյանքովն ապրել երազ չէ, ի՞նչ է:
 Երազ չէ, ի՞նչ է:

Թեկուզ դառնաս ողջ աշխարհի թագավոր,
 Ունենաս շատ գանձեր, լի՞նես բախտավոր,
 Անդարձ ճամփով կերթաս, կը թողնես բոլոր,
 Խնդրեմ ասա, այդ կյանքը երազ չէ, ի՞նչ է,
 Երազ չէ, ի՞նչ է:

Ծառ դարեր են եկել, այսպես անցկացել,
Մեր ծնողներ, պապեր ու մեր նախնիներ,
Այդ օրերքի ձեռքից ոչ ոք չի պրծել,
Ասա, այդ օրերքը անխիղճ չէ, ի՞նչ է,
Անխիղճ չէ, ի՞նչ է:

Այսպես է աշխարհի օրերքը կայուն,
Կդատի համարձակ ամեն մի մարդ,
Ինքը կերթա, կյանքը թողնե յուր որդուն,
Խնդրեմ, ասա, կյանքը երազ չէ, ի՞նչ է,
Երազ չէ, ի՞նչ է:

Ինչ կարող է ասել քեզ գիտնականը,
Քանի որ ինքն էլ գնում է այդ ճամփան,
Թե՛ թագավոր, թե՛ ուսմիկ, թե՛ իշխան,
Երազի պես կուգան, կանցնեն այս ճամփան,
Կանցնեն այս ճամփան:

Ամբողջ երկրագնդի անգութ թագավոր,
Կենդանության ենթակա են քեզ բոլոր,
Քո որոշած ժամից չես զիջի մեկ օր,
Իսկ այդ թագավորը անխիղճ չէ, ի՞նչ է,
Անխիղճ չէ, ի՞նչ է:

Ով, Ազիզյան Գառնիկ, ինչ կմտածես,
Դու՞ն էլ մեկ հասարակ մահկանացու ես,
Քեզ մնում է երգես, ստեղծագործես,
Հետևորդների համար հիշատակ թողնես,
Հիշատակ թողնես:

Բոլոր տների վերջին երկտողն ու կիսատողը կրկնվում են:

78 Տխուր ժամ

Moderato agitato

Աշ-խարհիս մեջ միշտ ցը-նոր-ված,

Ան-բախտ մարդը ես եմ, ես,

Ան-խիղճ բախ-տից տա-րա-կու-սող,

Ար-տաս-վո-րը ե՛ս եմ, ե՛ս:

Աշխարհիս մեջ միշտ ցնորված,
Անբախտ մարդը ես եմ, ես,
Անխիղճ բախտից տարակուսող,
Արտասվողը ե՛ս եմ, ե՛ս:

Կուգեմ ընդմիշտ կյանքիս վերջ տամ,
Խմելով թույն մի բաժակ,
Քան թե մնամ ողջ կենդանի,
Կրեմ ցավեր ու տանջանք:

Տարակուսված օտար վայրեր,
Անտուն, անտեր շարունակ,
Ման գալողը խեղճ ու թշվառ,
Համր սոխակ ես եմ, ես:

Խեղճ Ազիզյան Գառնիկ, բախտից
Կույր ես ծնվել դու,
Ուրիշ ոչ ոք մեղավոր չէ,
Մեղավորը դո՛ւ ես, դո՛ւ:

Մանկությունից տանից, տեղից,
Բաժանված եմ շարունակ,
Զանձրացել եմ կյանքից արդեն,
Ինձ պետք է սուր մի դանակ:

Մի հառաչի սրտիդ խորքից,
Կյանքիցդ մի ձանձրացի,
Գուցե դառն վիճակդ մի օր,
Իր ընթացքը կը փոխի:

Սի-րու-նիս, քեզ պես գո-
Ա.-րա-րիչ աշխարհ չեմ

վա-կան,
տե-սել,

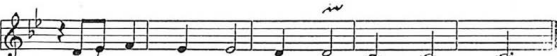
Գե-ղե-ցիկ տես-քով դու-րե-կան,

Իմ կյանքիս հա-մար չեմ տե-սել,

Գե-ղե-ցիկ տես-քով դու-րե կան,

Իմ կյանք-քիս հա-մար չեմ տե-սել:

Սիրունիս, քեզ պես գովական
Արարիչ աշխարհ չեմ տեսել,
Գեղեցիկ տեսքով դուրեկան,
Իմ կյանքիս համար չեմ տեսել:

Այտերդ՝ հատիկ եմ մոռն,
Ունքերդ՝ մալխուռն ծիածան,
Փայլուն, խառ աչքերիդ մման,
Վառ ջահ ու դամբար չեմ տեսել:

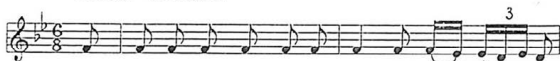
Ման եմ եկել ես շատ տեղեր,
Բազմաթիվ քաղաք ու գյուղեր,
Ոսկերել ծամերին ճյուղեր,
Բոյին հավասար չեմ տեսել:

Պատկերդ լուսին հինգավոր,
Բերանդ կենսաբեր աղբյուր,
Ստամենքիդ մման մաքուր
Սպիտակ մարմառ չեմ տեսել:

Ամրահն եմ, սպառվեց երգս,
Չունեմ մվագարան ձեռքս,
Եվ քեզի մման վերջապես,
Քաղցրախոս քնար չեմ տեսել:

80 Ով տխուր սիրտ

♩. 72 Andantino ad libitum

Ո՛վ, տը-խուր սիրտ, ե-րա-նի հաճ-կարծ-որ-եճ,

Զո մե-շը մի քիչ ու-րա-խու-թյուն լի-նեք,

Այս աճ-տա-նե-լի ձը-մեռ-վա փոխա-րեճ,

Ծաղ-կա-վետ, գե-ղեցիկ մոր գա-րուն լի-նեք:

Սա-րե-րու-մը ծաղ-կեր հո-տա-վետ մա-նու-շակ,

Դաշ-տե-րում ա-րա-ծեր ոչ-խար-նու շի-շակ.

Կար-միր վար-դին կա-րոտ խըղ-ճա-լի սո-խակ,

Ո՛վ, տխուր սիրտ, երանի հանկարծորեն,
Քո մեջը մի քիչ ուրախություն լիներ,
Այս անտանելի ձմեռվա փոխարեն,
Ծաղկավետ, գեղեցիկ նոր գարուն լիներ:

Սարերումը ծաղկեր հոտավետ մանուշակ,
Դաշտերում արածեր ոչխարն ու շիշակ,
Կարմիր վարդին կարոտ խղճալի տոխակ,
Յուր փափագին հասներ: անկուն լիներ:

Տեսնեի սուրումը մատղաշ գառներից,
Բառաչելով գտնեին իրենց մայրերին,
Սոխակներով լիքը այգի, պարտեզներից,
Ծառները մրգերով զարդարում լիներ:

Բարով հիցումինը թիվը գար աշխարհ,
Հունիս ամիսը լիներ, այլ ոչ թե հունվար,
Երգիչ Ամրահի սրոկը լրանար,
Ազատ, հանգիստ խղճով իրա տուն լիներ:

Վերջին երկտողը կրկնվում է:

81 Խաղաղ կյանք

♩. 74 Andantino sostenuto

Աշխարհին ա-

մե-նա-լով բան,

Խա-ղաղ կյանքից

լավ բան չը-կա,

Բախտավոր-նե՛ր,

ձեզ եմ ա-տում,

Խա-ղաղ կյանքից

լավ բան չը-կա:

Աշխարհին ամենալավ բան,
Խաղաղ կյանքից լավ բան չկա,
Բախտավորնե՛ր, ձեզ եմ առում,
Խաղաղ կյանքից լավ բան չկա:

Կոլխոզի բերք լիք և առատ,
Ամեն տեսակ ֆերմաներ շատ,
Մեր մեծի նպատակն է այդ,
Խաղաղ կյանքից լավ բան չկա:

Բողոյ Լևոն, բախտի շատ է,
Տխուր մնալ կյանքին վատ է,
Սովետական բերքն առատ է,
Խաղաղ կյանքից լավ բան չկա:

Երկրորդ և երրորդ քառյակների վերջի երկտողերը կրկնվում են:

♩. 74 Andantino

[illegible]

Handwritten musical notation for the first staff of 'The Rose Tree'. The melody is written on a single staff with a treble clef. The notes are: G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (quarter), D5 (half), E5 (quarter), D5 (quarter), C5 (quarter), B4 (quarter), A4 (quarter), G4 (quarter). There are some handwritten markings above the staff: 'tr.' above the D5 note, and 'm' above the E5 and D5 notes.

Սրտով սիրով բարեկեցի Հայաստանի հող ու ջրիմ,
Իմ ցավերը ես պատմեցի մեր վայեճմի կոմենդարիմ,
Նա իմ խնդիրը լավ հարգեց, իմն լավ գոսպիտավ ուղարկեց,
Բանվոր ու բանակ միացան, Հիտլերը իր պլանները մոռցավ,
Կարմիր հողից լավով դարձավ, ուրախ եղեց, ղեկավարե՛ր:

Ծախնազարյանը (հավանաբար զինկոմը Մ. Մ.) ասավ, - «Էդ չհասկացա ինչ է», Ասի - ընկեր Ծախնազարյան, էդ վախտ Գերմանյան, որ հարձակվավ մեր երկրի վրա, մեր բաժվորը իր տեղն էր քնած, քանակն էլ իր տեղ, որ արթնացան, մա լավով ետ դարձավ - «Վայ դու իսկական հայ էս, ասա, ասա Լևոն ջան»:- Սկսինք:

Վիրավոր եմ ուղից, ձեռից, չեմ վախենում պատերազմից,
 Խնդրում եմ Շահնազարյանից, կարոտ մի թող իմ երեխից,
 Բոլորը Լևոն էր անունս, խնդրեմ թույլ տաք գնամ տունս,
 Հարգեք իմ լավ քնությունս, խիղճ արեք դուք, լավ ղեկավարմե՛ր։ 173

83 Երգ Ավիրված մարտի 8-ին

♩. 72 Andantino

Հա- վաք- վել եք հարս, աղ- շիկ, կի՛ն,
 Ձեր տո՛ն շը- նոր- հա- վոր լի- նի,
 Ջար- դար- վել եք գույ՛ն- ըզ- գույ- նով,
 Ձեր տո՛ն շը- նոր- հա- վոր լի- նի:

Հավաքվել եք հարս, աղջիկ, կին,
 Ձեր տոն շնորհավոր լինի,
 Ջարդարվել եք գույնզգույնով,
 Ձեր տոն շնորհավոր լինի:

Մարտի ութը զարնան մոտ ա,
 Աշխատող կին իրար ջուխ կու տա,
 Լողրի համար բոլոր սուտ ա,
 Ձեր տոն շնորհավոր լինի:

Իմանա՛ս դու, Մենզըր աղբյուր,
 Տեղդ դուրան, մաքուր է ջուր,
 Աշխատանքը չանցնիր ի գուր,
 Ձեր տոն շնորհավոր լինի:

Գովե՛յ Մելքոյ արտն էր բիար,
 Այժմ ձմերուկն ու խիար,
 Բոլոր գիտեք լավ դեկավար,
 Ձեր տոն շնորհավոր լինի:

Ոսկու մանյակ, մարգրիտ անմար,
 Լևոն երգում է ձեզ համար,
 Հանում կոմունիզմի համար,
 Ձեր տոն շնորհավոր լինի:

84 Հիվանդանոցի գովեր

♩. 76 Andantino

Sա- մը- յոթ օր ես բուժ- վե- ցի,
 Մեր Մարտունու հիվանդանոց,
 Արդյունք տեսա չտուժվեցի:
 Մեր Մարտունու հիվանդանոց:

Տասնյոթ օր ես բուժվեցի,
 Մեր Մարտունու հիվանդանոց,
 Արդյունք տեսա չտուժվեցի:
 Մեր Մարտունու հիվանդանոց:

Առավոտյան ժամը յոթին
 Մեռնեմ Այվազյանի կաթին,
 Նա փրկիչ է ժողովրդին,
 Մեր Մարտունու հիվանդանոց:

Քառյակների վերջին տողերը կրկնվում են:

85 Անարատ ծագումով

♩. 80 Allegretto

Ա- ան- րատ, հաւ-տատ ծա- գո- մով

Ոնց ե- դէլ եմք, պի- տի լի- նեմք,

Հայ-կա- զուն ու վեհ ա- մու- մով,

Հայ ծըն- վել եմք, պի- տի չի- նեմք:

Անարատ, հաստատ ծագումով
Ոնց եղել եմք, պիտի լինենք,
Հայկազուն ու վեհ անունով,
Հայ ծնվել եմք, պիտի լինենք:

Երբ հիշում եմ Սյունյաց՝ աշխարհ,
Մամիկոն, Մեսրոպ Մաշտոց հայր,
Եղել եմ Հայոց արև վառ,
Հայ եղել եմք, պիտի լինենք:

Աշոտ Երկաթ, Սամվելը մեր,
Մեզ արիության ավանդ թողեր,
Գագիկ Արծրունու տոհմից,
Հայ եղել եմք, պիտի լինենք:

Զմոռանաք մայրամիջներին,
Մեծ զորավար քաջ Վարդանին,
Վոսմ իշխան Գրիգորին,
Հայ եղել եմք, պիտի լինենք:

Զմոռանաք իմ ազգության,
Երգիչ Օհանջան հայության,
Ոսկով չեն ծախսի հայ անուն,
Հայ ծնվել եմք, պիտի լինենք:

Թուրաքանչյուր քառյակի վերջին երկուողը կրկնվում է:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Լուրիկ, օրորոցային, 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 7-ամյա Աշխեն Ափրիկի Նաղարյանը:
2. Լուրի, օրորոցային, 10.6.1974 թ. Արծվանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Զոհրապի Մանուկյանը:
3. Այրե, օրորոցային, 13.6.1974 թ. Վաղաշեն գյուղում երգեց 70-ամյա Արևհատ Մկրտչի Հովկյանը:
4. Այեր, օրորոցային, 18.7.1977 թ. Թաղագյուղում երգեց 70-ամյա Սառա Մանուկյանը:
5. Երեյա խաղացնելու երգ, կերտվածքով մոտիկ է պարերգերին, 13.6.1974 թ. Վաղաշեն գյուղում երգեց 70-ամյա Արևհատ Մկրտչի Հովկյանը:
6. Կով կթելու, աշխատանքային, 18.7.1977 թ. Վաղաշեն գյուղում երգեց 41-ամյա Թամար ԱմրաՀի ենոքյանը:
7. Կալի երգ, աշխատանքային, 16.7.1977 թ. Զուլաքար գյուղում երգեց 75-ամյա Լևոն Խաչատուրի Բղդոյանը:
8. Սայլի երգ, աշխատանքային, 11.7.1977 թ. Աստղածոր գյուղում երգեց 68-ամյա Հովհաննես Առաքելի Հակոբյանը:
9. Հովվակաճ, աշխատանքային, 13.6.1974 թ. Վաղաշեն գյուղում երգեց 78-ամյա Հակոբ Հովհաննեսի Հովկյանը:
10. Ավետիք, Ծննդյան տոնի երգ, 15.6.1974 թ. Ծովինար գյուղում երգեց 72-ամյա Ազիզ Խաչատուրի Դավթյանը:
11. Ալելու, Ծննդյան տոնի երգ, 8.6.1974 թ. Մարտունի ավանում երգեց 78-ամյա Պատվական Բեգլարի Նաղարյանը: Բանաստեղծական տեքստի որոշ տողեր հիշեցնում են Կոմիտասի հրատարակած Ալլե տիսը, տես՝ Կոմիտաս, Հոգվածներ ու ուսումնասիրություններ, Երևան, 1941, էջ 108, որն իր հերթին նման է միջնադարյան նմանատիպ երգերից մի քանիսին. տես՝ Մնացականյան Ա., Հայկական միջնադարյան ժողովրդական երգեր, Երևան, 1956, էջ 333:
12. Ալելույա, Ծննդյան տոնի երգ, 11.7.1977 թ. Աստղածոր գյուղում երգեց 68-ամյա Հովհաննես Առաքելի Հակոբյանը: Այս օրինակը լիարժեք ամբողջականություն է, բաղկացած մի քանի հատվածներից՝ ավետման, Քրիստոսի ծննդյան մասին պատմվածքով և հարց ու պատասխանի խոսակցական զրվագին հաջորդող մաղթանքներից: Մեղեդին զարգանում է ըստ այդ հատվածների:
13. Վիճակի երգ, 10.6.1974 թ. Արծվանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Զոհրապի Մանուկյանը:
14. Որքան լավ է լինում սերը սոխակին, 10.6.1974 թ., Արծվանիստ գյուղում երգեց 35-ամյա Ազնիվ Եղեկիմի Մանուկյանը:

15. Մեր հանդերձն լավ նայեցեք, հարսանեկան կենաց երգ, 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 73-ամյա խաչո Սիրեկանի Կարեյանը: Երգողի վկայություն, ինչպես նաև վերջին քառյակից տեղեկանում ենք, որ երգը հորինվել է հարսնապի եկած խնամիներին դիմավորելու նպատակով: Հեղինակը նույն գյուղի բնակիչ Նոյ Մելիքյանն է:
16. Աստված սիրող, ականջ արե՛ք, լսեցե՛ք, հարսանեկան կենաց երգ, «Աղվան և Օսան» սիրավեպից երգային մի հատված է, 16.7.1977 թ. Զոլաքար գյուղում երգեց 75-ամյա Լևոն խաչատուրի Բղդոյանը:
17. Հարսանեկան մեղեդի, 10.6.1974 թ. Արծմանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Զոհրապի Մանուկյանը: Մեղեդին հաղորդվել է երգելով:
18. Հարսանեկան մեղեդի, 13.6.1974 թ. Վաղաշեն գյուղում երգեց 78-ամյա Հակոբ Հովհաննեսի Հովկյանը: Մեղեդին հաղորդվել է երգելով:
19. Հարսանեկան պարեղանակ, 17.6.1974 թ. Վերին Գետաշեն գյուղում երգեց 71-ամյա Զյունիկ Սահակի Մելքոնյանը: Մեղեդին հաղորդվել է երգելով:
20. Հաբրբան, երիտասարդական շուրջպար, 8.6.1974 թ. Մարտունի ավանում երգեց 78-ամյա Պատվական Բեգլարի Նազարյանը:
21. Հոբրբան, երիտասարդական շուրջպար, 17.6.1974 թ. Վերին Գետաշեն գյուղում երգեց 71-ամյա Զյունիկ Սահակի Մելքոնյանը:
22. Լայլիմ սարովն անցավ, պարերգ, 10.6.1974 թ. Արծմանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Զոհրապի Մանուկյանը: Բանաստեղծական տեքստի որոշ տողերն առիթ են տալիս ենթադրական կապ նկատել ծիսական երգերի հետ:
23. Վերին զաղեն արտ ունեմ, պարերգ, 8.6.1974 թ. Մարտունի ավանում երգեց 78-ամյա Պատվական Բեգլարի Նազարյանը:
24. Չայդան բերեք, պարերգ, 11.7.1977 թ. Աստղածոր գյուղում երգեց 68-ամյա Հովհաննես Առաքելի Հակոբյանը:
25. Սարից եկավ երկու դոշ, պարերգ, 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 56-ամյա Սիսակ Ամիրխանի Սարգսյանը:
26. Զուր պրծե, կուգա սարեն, պարերգ, 10.6.1974 թ. Արծմանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Զոհրապի Մանուկյանը:
27. Զինար, պարերգ, 16.7.1977 թ. Զորագյուղում երգեց 64-ամյա Զինո Բալոյի Այվազյանը:
28. Նար օյ, պարերգ, 16.7.1977 թ. Զորագյուղում երգեց 64-ամյա Զինո Բալոյի Այվազյանը:

29. Սարեն Կելնի ջուխտակ մուխ, պարերգ, 18.7.1977 թ. Թաղազյուղում երգեց 70-ամյա Սառա Մանուկյանը:
30. Ես աղջիկ եմ, ալ կուգեմ, պարերգ, 18.7.1977 թ. Թաղազյուղում երգեց 70-ամյա Սառա Մանուկյանը: Սկիզբը հիշեցնում է նախորդ համարը:
31. Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր, պարերգ, 8.6.1974 թ. Մարտունի ավանում երգեց 78-ամյա Պատվական Բեզլարի Նաղարյանը: Բանաստեղծական տեքստը վերցված է աշուղ Զիվանու մշակած «Աշուղ Ղարիբ» սիրավեպից, բայց բնույթով ու գործածական ֆունկցիայով շուրջպար է: Նման ֆունկցիոնալ տեղաշարժեր նկատելի են Հայաստանի նաև այլ շրջաններում:
32. Շորոր, պարեղանակ, 10.6.1974 թ. Արծվանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Զոհրապի Մանուկյանը: Պարեղանակը հաղորդվեց երգելով:
33. Թողեցի սոլ, հագա կալոշ, քնարական երգ, 16.7.1977 թ. Զորագյուղում երգեց 64-ամյա Զինո Բալոյի Այվազյանը:
34. Պարտեզ մ'ունեմ դրախտ ա, քնարական երգ, 16.7.1977 թ. Զորագյուղում երգեց Զինո Բալոյի Այվազյանը:
35. Սիրո տրտունջ, 18.7.1977 թ. Թաղազյուղում երգեց 70-ամյա Սառա Մանուկյանը:
36. Իմ Սաքոնը տանուտեր է, կատակերգ, 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 73-ամյա Աշխեն Ափրիկի Նաղարյանը:
37. Հասան Ղալա, պատմական երգ, ստեղծված է առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին: Հայրենական պատերազմի ժամանակ այս երգը՝ վերհիշված ու վերաիմաստավորված, բավականաչափ տարածում ստացավ: 18.7.1977 թ. Թաղազյուղում երգեց 70-ամյա Սառա Մանուկյանը:
38. Սուսան յար ջան, պատմական երգ, 16.6.1974 թ. Գեղհովիտ գյուղում երգեց 70-ամյա Արամ Թաղևոսի Զուլհակյանը:
39. Քառնի գովքը, 18.7.1977 թ. Թաղազյուղում երգեց 30-ամյա Իգիթ Եղեկելի Վարդանյանը: Երգողի վկայությամբ հեղինակի անունը Գերասիմ է, այլ տեղեկություններ չկան:
40. Էջմիածնի գովքը, բանաստեղծական տեքստը աշուղ Ղասար-Օղլունն է: Մեղեդին ունի ցայտուն պարային բնույթ, այնպես որ բանաստեղծական տողերի մեջ ներթափանցել են պարերգերին յուրահատուկ բացականչություններ: 14.7.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 73-ամյա Խաչո Սիրեկանի Կարեյանը:
41. Խրիմյան Հայրիկ, երգողի վկայությամբ այս երգը կատարել են պարելով՝ իբրև շուրջպար: 9.7.1977 թ. Լիճք գյուղում երգեց 55-

ամյա ձորագյուղացի, մայրենի լեզվի ուսուցիչ, բազմաթիվ երգերի հեղինակ, համրավ վայելող երգիչ՝ Հայրիկ Ղազարյանը:

2. **Խաւ դաշտերով**, Ձորագյուղում երգեց 72-ամյա Մնացական Տեր-Ավետիքի Մանուկյանը: Բանաստեղծական տեքստը Սայաթ-Նովա, Հայերեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն խաղերի ժողովածու, կազմեց Մ. Հասրաթյան, Երևան, 1959, էջ 170: Մեղեդին նմանութուն ունի «Անգաճ արա, բարի-թավուր» երգի մեղեդու հետ, տե՛ս նաև՝ Սայաթ-Նովա, Երգերի ժողովածու, երկրորդ հրատարակություն, կազմեցին Մ. Աղայան և Ե. Տալյան, Երևան, 1963, էջ 14: Ուշագրավ է, որ Սայաթ-Նովայի առաջին հրատարակությունում այդ մեղեդին տեղ չի գտել, պետք է ենթադրել, որ կազմողները որոշ վերապահություն են ունեցել նրա նկատմամբ:

43. **Դաւ, չկաւ, մեկ է**, աշուղ Զիվանու երգերից է. տես՝ Զիվանու քնարը, Երևան, 1959, էջ 389: Մեղեդին այս երգի մեղ Հայտնի միակ օրինակն է: 16.7.1977 թ. Ձորագյուղում երգեց 72-ամյա Մնացական Տեր-Ավետիքի Մանուկյանը:

44. **Անգութ թռչուն**, 15.6.1974 թ. Ծովինար գյուղում երգեց 72-ամյա Ազիզ Խաչատուրի Դավթյանը: Սա աշուղ Սաղայի երգերից է՝ «Դառնիկ և Աստղիկ» հեքիաթից, բանաստեղծական տեքստը տես՝ Սաղայի և Ենգի, Երգերի ժողովածու, գրի առավ և կազմեց Ե. Գրիգորյանը, Երևան, 1958, էջ 242: Մեղեդին մեղ Հայտնի միակ տարբերակն է, տպագրվում է առաջին անգամ:

45. **Սիրուն թռչուն**, տես՝ 44 ծանոթագրությունը, 15.6.1977 թ. Ծովինար գյուղում երգեց 72-ամյա Ազիզ Խաչատուրի Դավթյանը:

46. **Հայրենիք**, աշուղ Ենգու երգն է, բանաստեղծական տեքստը տես՝ Սաղայի և Ենգի, Երգերի ժողովածու, կազմեց և խմբագրեց Ե. Գրիգորյանը, Երևան, 1958, էջ 306: Մեղեդին մեղ Հայտնի միակ տարբերակն է, տպագրվում է առաջին անգամ: Զայնագրել ենք 10.6.1974 թ. Արծմանիստ գյուղում 50-ամյա Ներսես Ագամի Մնացականյանից:

47. **Բալասաճ ծաղիկ**, աշուղ Հրկեզի երգերից է, տես՝ Գուսան Հրկեզ, Երգեր, Երևան, 1988, էջ 65: 9.6.1974 թ. Երանոս գյուղում երգեց 70-ամյա Համադասյ Ախիթարի Գասպարյանը:

48. **Այստեղ կան մի քանի գերապատիվ մարդ**, 9.6.1974 թ. Երանոս գյուղում երգեց 70-ամյա Համադասյ Ախիթարի Գասպարյանը: Աշուղ Հրկեզի երգերից է:

49. **Երկյուղ մի՛ կրիր**, 9.6.1974 թ. Երանոս գյուղում երգեց 77-ամյա Լևոն Սամսոնի Մխեյանը: Երգողը երգը վերագրում է աշուղ Հրկեզին:

50. Արի որդիս, արճեստի տամ, գուսան Հափասու խրատական երգերից մեկի տարբերակն է: Բանաստեղծական տեքստը շարագրված է երկխոսության ձևով: 12.7.1977 թ. Աստղածոր գյուղում երգեց 49-ամյա Գառնիկ Գնելի Հայրապետյանը, տես՝ գուսան Հափասու երգեր, Երևան 1988, էջ 28:
51. Հեռու տեղից մոտդ եկա, 16.7.1977 թ. Ձուաքար գյուղում երգեց 75-ամյա Լևոն Խաչատուրի Բղդոյանը: Աշուղական երգ է, հափանար հատված որևէ սիրավեպից:
52. Մճառ բարով, ես գնում եմ, հատված «Աղվան և Օսան» սիրավեպից, 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 73-ամյա Խաչո Սիրեկանի Կարեյանը:
53. Ազնիվ ընկերից հեռացա, հատված «Աղվան և Օսան» սիրավեպից: 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 73-ամյա Խաչո Սիրեկանի Կարեյանը:
54. Ինձանցի չենդանաք, հատված «Ասլի և Քյարամ» սիրավեպից, 10.6.1974 թ. Արծվանիստ գյուղում երգեց 56-ամյա Արաքսի Ջոհրապի Մանուկյանը:
55. Սիրուն կաքավ, հատված «Ասլի և Քյարամ» սիրավեպից, 15.6.1974 թ. Մովինար գյուղում երգեց 72-ամյա Բենիամին Սողոմոնի Հարությունյանը:
56. Անթառամ վարդի սիրուց, աշուղական ոճի երգ, բանաստեղծական տեքստում կան ներդրումներ, վերջում հիշատակված է կատարողի՝ Պայծառի անունը: 14.6.1974 թ. Վարդենիկ գյուղում երգեց 50-ամյա Պայծառ Լևոնի Մեխոնյանը:
57. Մութք երգեհոն (Կոմիտասին), մայրենի լեզվի ուսուցիչ, բաղմաթիվ երգերի հեղինակ՝ Հայրիկ Ղազարյանի երգերից: 22.8.1975 թ. Ձորագյուղում երգեց 17-ամյա Անահիտ Հրաչի Սահակյանը:
58. Կոմիտաս, Հայրիկ Ղազարյանի երգերից, ձայնագրել ենք Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:
59. Պարույր Սևակին, Հայրիկ Ղազարյանի երգերից, ձայնագրել ենք 22.8.1975 թ. Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:
60. Քույրիկ, Հայրիկ Ղազարյանի երգերից, ձայնագրել ենք 7.6.1974 թ. Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:
61. Գնացել եմ աճյառձ, Հայրիկ Ղազարյանի երգերից, բանաստեղծական տեքստում կան հետաքրքիր ազգագրական տեղեկություններ: Ձայնագրել ենք 7.6.1974 թ. Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:
62. Երդում, Հայրիկ Ղազարյանի հայրենասիրական երգերից, ձայնագրել ենք 22.8.1975 թ. Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:

63. Հայոց ճրագը, Հայրիկ Ղազարյանի հայրենասիրական երգերից, ձայնագրել ենք 22.8.1975 թ. Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:
64. Տառերն հայոց, Հայրիկ Ղազարյանի երգերից, ձայնագրել ենք 22.8.1975 թ. Ձորագյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:
65. «Արմենիա» լողալ՝ (խոսքը «Արմենիա» ջերմանավի մասին է), Հայրիկ Ղազարյանի ամենատարածված հայրենասիրական երգերից է: Հոգեմեմորիայի շրջանից (այժմ՝ Արմավիր) մի երգիչ այդ երգը իրեն էր վերագրել, ինչի առթիվ Հայրիկ Ղազարյանը հորինեց մի քանի հանդիմանական քառյակ, որոնք երգվում են նույն այս մեղեդիով: Ձայնագրել ենք 5.11.1969 թ., Երևանում:
66. Անդրանիկին, երգը նվիրված է Անդրանիկ զորավարին: Այս և հաջորդող 67, 68, 69, 70, 71 երգերի բանաստեղծական տեքստերի հեղինակն է Աստղածոր գյուղի բնակիչ Մացակ Գևորգյանը, իսկ մեղեդիները հարմարացրել է նույն գյուղի բնակիչ 49-ամյա Գառնիկ Գնելի Հայրապետյանը, որի կատարմամբ էլ ձայնագրել ենք երգերը 12.7.1977 թ. Աստղածոր գյուղում:
67. Ծճարիտ կախարդ, աշուղական խրատական երգերի ոճին է պատկանում, տե՛ս 66 ծանոթագրությունը:
68. Յոթ կին, խրատական, տե՛ս 66 ծանոթագրությունը:
69. Օղին հաղթեց, խրատական, տե՛ս 66 ծանոթագրությունը:
70. Մառախուղ, խրատական, տե՛ս 66 ծանոթագրությունը:
71. Աստղածորի ջուրը, երգիծական, տե՛ս 66 ծանոթագրությունը:
72. Հայտնիր, ի՞նչ էր մեղքս, գեղհովիտցի Գառնիկ Շահենի Աղիգյանի (1916-1972) երգերից է, ձայնագրել ենք 10.7.1977 թ. Լիճք գյուղում նրա որդու՝ 32-ամյա Համլետ Գառնիկի Աղիգյանի կատարմամբ:
73. Բարի ծնողի զավակներ, հարսանեկան կենաց երգ, տե՛ս՝ ծանոթագրությունը:
74. Մարտունու զովքը, տե՛ս՝ 72 ծանոթագրությունը:
75. Օսան, տե՛ս՝ 72 ծանոթագրությունը:
76. Սև սար, տե՛ս՝ 72 ծանոթագրությունը:
77. Երագ չէ, ի՞նչ է, տե՛ս՝ 72 ծանոթագրությունը:
78. Տխուր ծամ, սա ևս Գառնիկ Աղիգյանի երգերից է, ձայնագրել ենք 10.7.77 թ. Լիճք գյուղում, հեղինակի դստեր՝ Սոնա Գառնիկի Աղիգյանի կատարմամբ:
79. Սիրունիս, Վաղաշենցի Ամրազ Վիրապի Ենոքյանի (1908-1975) երգերից է, ձայնագրել ենք 10.7.1977 թ. Վաղաշեն գյուղում, երգի հեղինակի դստեր՝ Թամար Ամրազի Ենոքյանի կատարմամբ:
80. Ո՛վ, տխուր սիրտ, տե՛ս նախորդ ծանոթագրությունը:

81. Խաղաղ կյանք, Զուլաքար գյուղի բնակիչ՝ Լևոն Խաչատուրի Բլղոյանի հորինած երգերից է, ձայնագրել ենք 16.7.1977 թ. Զուլաքար գյուղում՝ հեղինակի կատարմամբ:

82. Սրտով, սիրով բարևեցի, տե՛ս թիվ 81 երգի ծանոթագրությունը: 1951 թ. Վ. Սամվելյանը գրանցել է այն երգի մի այլ տարբերակ, տես՝ Վ. Սամվելյան, Հայ ժողովրդական երգեր, Երևան, 1961, էջ 52:

84. Հիվանդանոցի գովքը, տե՛ս թիվ 81 երգի ծանոթագրությունը:

83. Երգ նվիրված մարտի 8-ին, տե՛ս թիվ 81 երգի ծանոթագրությունը:

85. Անարատ ծագումով, հորինել է Երանոսցի, հետագայում Արաբատի շրջան տեղափոխված երգիչ Օհանջանը: 12.7.1977 թ. Աստղածոր գյուղում երգեն 49-ամյա Գառնիկ Գնելի Հայրապետյանը:

ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ ՇՐՋԱՆԻ ԳՅՈՒՂԵՐԸ, ՈՐՏԵՂ ԿԱՏԱՐՎԵԼ ԵՆ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1. Աստղածոր	8, 12, 24, 42, 50, 66-71, 85
2. Արծվանիստ	2, 13, 14, 17, 22, 26, 32, 46, 54
3. Գեղհովիտ	38
4. Երանոս	47-49
5. Զուլաքար	7, 16, 51, 81-84
6. Թագագյուղ	4, 29, 50, 35, 37, 39
7. Լիճք	41, 72-78
8. Ծովիմար	10, 44, 45, 55
9. Զորագյուղ	27, 28, 33, 34, 42, 43, 57-64
10. Մարտունի	11, 20, 23, 31
11. Վաղաշեն	3, 5, 6, 9, 18, 79, 80
12. Վարդենիկ	1, 15, 25, 36, 40, 52, 53, 56
13. Վերին Գետաշեն	19, 21

ԵՐԳԵՐԸ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

Ազիզյան Համլետ Գառնիկի, 32 տ., *Լիճք*, № 72-77

Ազիզյան Սոնա Գառնիկի, *Լիճք*, № 78

Այվազյան Զինո Բազոյի, 64 տ., *Զորագյուղ*, № 27, 28, 33, 34

Բղդոյան Լևոն Խաչատուրի, 75 տ., *Զոլաքար*, № 7, 16, 51, 81-84

Գասպարյան Համազասպ Մխիթարի, 70 տ., *Երանոս*, № 47, 48

Դավթյան Ազիզ Խաչատուրի, 72 տ., *Ծովինար*, № 10, 44, 45

Ենոքյան Թամար Ամրահի, 41 տ., *Վաղաշեն*, № 6, 79, 80

Կարելյան Խաչո Սիրեկանի, 73 տ., *Վարդենիկ*, № 15, 40, 52, 53

Հակոբյան Հովհաննես Առաքելի, 68 տ., *Աստղաձոր*, № 8, 12, 24

Հայրապետյան Գառնիկ Գնելի, 49 տ., *Աստղաձոր*, № 50,

66-71, 85

Հարությունյան Բենիամին Սողոմոնի, 72 տ., *Ծովինար*, № 55

Հովելյան Արևհատ Մկրտչի, 70 տ., *Վաղաշեն*, № 3, 5

Հովելյան Հակոբ Հովհաննեսի, 78 տ., *Վաղաշեն*, № 9, 18

Ղազարյան Հայրիկ Սիրեկանի, 55 տ., *Լիճք*, *Զորագյուղ*, № 41, 58-

65

Մանուկյան Ազնիվ Եզեկիմի, 35 տ., *Արծվանիստ*, № 14,

Մանուկյան Արաքսի Զոհրապի, 56 տ., *Արծվանիստ*, № 2, 13, 17, 22,

26, 32, 54

Մանուկյան Մնացական Տեր-Ավետիքի, 72 տ., *Զորագյուղ*, № 42,

43

Մանուկյան Սառա, 70 տ., *Թաղագյուղ*, № 4, 29, 30, 35, 37

Մելքոնյան Զյունիկ Սահակի, 71 տ., *Վերին Դետաշեն*, № 19, 21

Մելքոնյան Պայծառ Լևոնի, 50 տ., *Վարդենիկ*, № 56

Մխեյան Լևոն Սամսոնի, 77 տ., *Երանոս*, № 49

Մնացականյան Ներսես Ադամի, 50 տ., *Արծվանիստ*, № 46

Նադարյան Աշխեն Ափրիկի, 73 տ., *Վարդենիկ*, № 1, 36

Նազարյան Պատվական Բեգլարի, 78 տ., *ալան Մարտունի*, № 11,

20, 23, 31

Ջովհանկյան Արամ Թադևոսի, 70 տ., *Դեղհովիտ*, № 38

Սահակյան Անահիտ Հրաչի, 17 տ., *Զորագյուղ*, № 57

Սարգսյան Սիսակ Ամիրխանի, 56 տ., *Վարդենիկ*, № 25

Վարդանյան Իգիթ Եզեկելի, 30 տ., *Թաղագյուղ*, № 39

РЕЗЮМЕ

МАНУК МАНУКЯН

Народные песни Мартунийского района (материалы экспедиции 1974-77 гг.), запись, нотация, составление, введение и комментарий автора.

Редакторы: Д. Дероян, Ж. Меграбян, М. Мурадян,
Р. Пикичян, К. Худабашян (ответ. редактор).

Включенные в сборник 85 песен сгруппированы по их функциональной роли в быту народа: 1-9—Колыбельные, трудовые песни; 10-19—Рождественские, свадебные песни; 20-36—Песни-пляски, любовно-лирические песни; 37-41—Исторические песни, хвалебные песни 42-56—Ашуские песни; 57-85 Авторские песни.

Народные песни Мартунийского района давно привлекали внимание этномузыкологов. Некоторые песни записанные С. Меликяном, В. Самвеляном изданы.

Жители района любят петь. Почти каждый крестьянин знает много песен и сможет их спеть при удобных случаях, на свадьбах, именинах и т.д.

Во время пения певцы "редактируя" песни, обогащают мелодию, выявляют элементы, которые более адекватны к данной ситуации. Это по существу первые шаги творческого процесса. Более одаренные певцы сочиняют новые песни, новые стихи и новые мелодии.

Песни, посвященные национальным героям, исполняются наиболее часто.

SUMMARY

Manook Manookian / songs of Martuni region of Armenia (Materials of ethnomusicological expeditions of 1974-77). Recording notation, shaping, introduction and annotations are by author. Chief editor K.Khudabashian, editors: D.Deroian, J.Mehrabian, M.Mouradian, H.Pikitchian.

The printing of this collection was possible by kind patronage of Mr. Vasgen Poghossian.

The Armenian folk song is characterized by its melody, depth of thought and developed forms. Also the personal feelings of the singer plays an important role for the interpretation.

The folk songs of Martuni for a long time have attracted the attention of ethnomusicologists; some songs recorded by S. Melikian, V. Samvelian and are published.

The 85 Songs of this collection are classified by their functional role. Nos. 1-9 Lulabies, Lalour songs, 10-19 Christmas carols, Wedding songs, 20-36 Dance-songs, Love songs. 37-41 Historical songs, dedications, 42-56 Ashough songs, 57-85 Songs by the author.

The population of Martuni like singing. Each peasant knows many songs and can sing them with pleasure on occasions (i.e. wedding, birthday-festivities, etc.). In such cases the song is not only a pleasant pastime, but also an expression of the events. During the singing the singers edit the song emphasizing and revealing emotional elements, which are more suitable for the present situation. This is the first step to the creative approach of Musical Art. More dedicative singers create songs both in connection with various objective occasions of life and in general. The songs about the national hero are the most popular ones.

ԵՐԳԵՐԻ ԱՅԲԵՆԱԿԱՆ ՅԱՆԿ

	ԹԻՎ
Ազնիվ ընկերից հեռացա	53
Ալելու	11
Ալելույա	12
Այեր	4
Այստեղ կա մի քանի գերապատիվ մարդ	48
Այրե	3
Անարատ ծագումով	85
Անգութ թռչուն	44
Անդրամիկին	66
Անթառամ վարդի սիրուց	56
Աստղաձորի ջուրը	71
Աստված սիրող, ակա՛նջ արեք, լսեցեք	16
Ավետիք	10
Արա՛քս, ինձիկ ճանապարհ տուր	31
Արի՛ որդիս, արհեստի տամ	50
«Արմենիա» լողա	65
Բալասան ծաղիկ	47
Բարի ծնողի զավակներ	73
Գառնիի գովքը	39
Գնացել եմ անդարձ	61
Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ	30
Երազ չէ, ի՞նչ է	77
Երգ մվիրված մարտի 8-ին	83
Երդում	62
Երեխա խաղացնելու երգ	5
Երկուդ մի կրիր	49
Էջմիածնի գովքը	40
Թողեցի սուլ, հագա կալոշ	33
Իմ Սաքոնը տանուտեր է	36
Ինձանից չնեղանաք	54
	187

Լայլիճ սարովճ անցավ	22
Լուրի	2
Լուրիկ	1
Խաղաղ կյանք	81
Խառ դաշտերով	42
Խրիմյան հայրիկ	41
Կալի երգ	7
Կաս, չկաս, մեկ է	43
Կոմիտաս	58
Սուրբ երգեհոն (Կոմիտասին)	57
Կով կթելու երգ	6
Հաբրբան	20
Հոբրբան	21
Հայոց ճրագը	63
Հայտնիր, ի՞նչ է մեղքս	72
Հայրենիք	46
Հասան Ղալա	37
Հարսանեկան մեղեդի	17
Հարսանեկան մեղեդի	18
Հարսանեկան պարեղանակ	19
Հեռու տեղից մոտդ եկա	51
Հիվանդանոցի գովքը	84
Հովվական	9
Ծշմարիտ կախարդ	67
Մառախուղ	70
Մարտունու գովքը	74
Մեր հանդերձն լա՛վ մայեցեք	15
Մնաս բարով, ես գնում եմ	52
Յոթ կին	68
Նար օյ	28
Շորոր	32
Ո՛վ տխուր սիրտ	80
Որքան լավ է լինում սերը սոխակին	14
Չայդան բերեք	24

Չինար	27
Պարտեզ մ'ունեմ	34
Պարույր Սևակին	59
Զուր պրծե, կուգա սարեն	26
Սալի երգ	8
Սարից եկավ երկու դոշ	25
Սարեն կելնի ջուխտակ մուխ	29
Սև սար	76
Սիրո տրտունջ	35
Սիրուհիս	79
Սիրուն թռչուն	45
Սիրուն կաքավ	55
Սրտով, սիրով բարևեցի	82
Սուսան յար ջան	38
Վերին զաղեն արտ ունեմ	23
Վիճակի երգ	13
Տառերն հայոց	64
Տխուր ժամ	78
Քույրիկ	60
Օղին հաղթեց	69
Օսան	75

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջարան	5
Ներածություն	8
Օրորոցային և աշխատանքային երգեր	
1 Լուրիկ	21
2 Լուրի	22
3 Այրե	24
4 Այեր	26
5 Երեխա խաղացնելու երգ	28
6 Կով կթելու	30
7 Կալի երգ	31
8 Սայլի երգ	33
9 Հովվական	34
Ծիսական և հարսանեկան երգեր ու պարեր	
10 Ավետիք	35
11 Ալելու	36
12 Ալելույա	39
13 Վիճակի երգ	42
14 Որքան լավ է լինում սերը սոխակին	44
15 Մեր հանդերին լավ նայեցեք	47
16 Աստված սիրող, ականջ արեք, լսեցեք	48
17 Հարսանեկան մեղեդի	50
18 Հարսանեկան մեղեդի	51
19 Հարսանեկան պարեղանակ	52
Պարերգեր ու սիրո երգեր	
20 Հարրբան	53
21 Հոբրբան	54
22 Լայլին սարովն անցավ	56
23 Վերին զաղեն արտ ունեմ	57
24 Չայդան բերեք	58
25 Սարից եկավ երկու ղոչ	59
26 Զուր պրծե կուգա սարեն	60
27 Զինար	61
28 Նար օյ	63
29 Սարեն կելնի ջուխտակ մուխ	64

30	Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ	65
31	Արաքս, ինձիկ ճանապարհ տուր	67
32	Շորոր	60
33	Թողեցի սուլ, հագա կալոշ	70
34	Պարտեզ մ'ունեմ տրախտ ա	74
35	Սիրո տրտունջ	76
36	Իմ Սաքոնը տանուտեր է	78
Պատմական երգեր և ձոներգեր		
37	Հասան դալա	80
38	Սուսան յար ջան	82
39	Գառնիի գովքը	86
40	Էջմիածնի գովգը	89
41	Խրիմյան Հայրիկ	94
Աշուղական երգեր և հատվածներ սիրավեպերից		
42	Խաս դաշտերով	96
43	Կաս չկաս մեկ է	98
44	Անգութ թռչուն	101
45	Սիրուն թռչուն	102
46	Հայրենիք	103
47	Բալասան ծաղիկ	104
48	Այստեղ կա մի քանի գերապատիվ մարդ	106
49	Երկյուղ մի կրիւր	108
50	Արի որդիս արհեստի տամ	109
51	Հեռու տեղից մոտդ եկա	113
52	Մնաս բարով, ես գնում եմ	114
53	Աղնիվ ընկերից հեռացա	117
54	Ինձանից չնեղանաք	118
55	Սիրուն կաքավ	120
56	Անթառամ վարդի սիրուց	121
Հեղինակային երգեր		
57	Սուրբ երգեհոն (Կոմիտասին)	123
58	Կոմիտաս	125
59	Պարույր Սևակին	127
60	Քույրիկ	129
61	Գնացել են անդարձ	132

[50077]

A $\frac{\pi}{84066}$

